
mw. mr. H.H.M. Beune
mr. A.J.J. Hessels

W
wetenschappelijk

C
onderzoek- en

D
documentatie

C
centrum

De huisvestingskansen van buitenlandse werknemers in het Westland

**Een onderzoek naar de gemeentelijke regelgeving
inzake woonruimtedistributie**

Ministerie van Justitie

1983

Voorwoord

In 1982 is de huisvestingssituatie van buitenlandse werknemers in het Westland uitgebreid in de publieke en politieke belangstelling geweest. Het mag thans in brede kring als bekend worden verondersteld dat vele honderden van hen al jarenlang zijn gehuisvest op de tuindersbedrijven waar zij werkzaam zijn. Zij zijn daar dan meestal woonachtig in afgeschoten gedeelten van kas- en schuren of in caravans.

Al een jaar eerder leidde deze huisvestingssituatie in de bijeenkomsten met de begeleidingscommissie tot de aanbeveling om na te gaan of de marginale woonomstandigheden waarin bovenstaande buitenlanders verkeren samen zou hangen met de gemeentelijke regelgeving op het gebied van de woning-distributie.

In eerste instantie veronderstelden wij deze vraag betrekkelijk eenvoudig te kunnen beantwoorden door de woonruimteverordeningen en distributiebepalingen van de Westlandse gemeenten te bestuderen. Al snel bleek dat dit probleem echter veel meer studie zou vragen. Verschillende gemeenten hadden hun urgentiesysteem niet op schrift gezet; in de gevallen dat wel schriftelijk materiaal voorhanden was, troffen we daarin talloze hiaten aan, alsmede bepalingen die voor verschillende uitleg vatbaar waren. Kortom, uit het schriftelijk materiaal alleen waren geen conclusies te trekken.

Naarmate wij ons verder informeerden door middel van gesprekken met de huisvestingsambtenaren van de gemeenten en met organisaties van buitenlandse werknemers, bleek bovendien dat de huisvestingsproblematiek van de in het Westland werkzame buitenlanders niet alleen samenhangt met gemeentelijke regelgeving inzake woonruimtedistributie, maar dat ook verschillende andere elementen daarbij een rol spelen, zoals het grote aantal overige woningzoekenden, het bouwbeleid van de gemeenten, de bereidheid van de buitenlanders om een relatief dure woning te accepteren, de behoefte van buitenlanders aan collectieve huisvesting (onder andere pensions), de uiteindelijke toewijzingspraktijk enz.

Een goede analyse van de huisvestingssituatie van buitenlanders in het Westland (met daaraan gekoppeld de vraag of zij op ongerechtvaardigde gronden negatiever behandeld worden dan Nederlanders) zou naar onze mening pas mogelijk zijn als onder meer deze elementen nauwkeuriger zouden worden onderzocht.

Gezien onze taakopdracht en, meer nog, gezien de tijdsruimte die ons ter beschikking stond, hebben wij ons echter moeten beperken tot het onderdeel van de regelgeving inzake de woonruimteverdeling. Wij realiseren ons terdege dat dit rapport om die reden geen allesomvattende analyse geeft van de huisvestingspositie van de buitenlandse werknemers in het Westland. Wij zijn wij wel van mening dat de knelpunten die uit de gemeentelijke regelgeving op het gebied van de woonruimteverdeling voortvloeien in dit rapport adequaat in kaart zijn gebracht. Wij hopen dat onze rapportage op dit punt van nut kan zijn voor verder onderzoek en besluitvorming over de huisvestingspositie van buitenlandse werknemers.

Tenslotte willen we graag iedereen bedanken die aan de totstandkoming van dit rapport hebben meegewerkt. Dit geldt met name voor de huisvestingsambtenaren van de verschillende gemeenten, de secretaris van het Samenwerkingsorgaan Westland en de medewerkers van het Regionaal Centrum Buitelanders in Naaldwijk en in 's-Gravenhage. Van allen ontvingen wij een zeer coöperatieve en plezierige medewerking.

Voor de tekstverwerking gaat onze dank uit naar Peggy Kooper en voor de samenstelling van bijlage 1 naar Jaap de Waard, beiden werkzaam bij het WDDC.

Dok de begeleidingscommissie willen wij bedanken voor de geleverde commentaren, al moest haar inbreng vanwege de tijdsdruk waaronder het rapport tot stand moest komen gering blijven. Het mag overigens voor zich spreken dat de inhoud van dit rapport geheel voor rekening komt van de onderzoekers.

's-Gravenhage, maart 1983

Betty Beune

Thomas Hessels

Inhoudsopgave

1	De totstandkoming van het onderzoek	1
1.1	Taakopdracht	1
1.2	Verantwoording onderzoekerterrein	1
1.3	Globale inhoud	2
2	Buitenlandse werknemers in het Westland	3
2.1	Het Westland geografisch/bestuurlijk/economisch	3
2.2	Hun komst	3
2.3	Cijfers	4
2.3.1	Werkzaam in het Westland	4
2.3.2	Wonend in het Westland	4
2.4	Hun huisvesting	6
2.4.1	Probleemschets	6
2.4.2	1975 - 1982	7
2.4.3	Het huidige gemeentelijke beleid	12
2.4.4	Kritiek van buitenlandse werknemers(organisaties)	13
3	De woonruimtetoewijzing in de Westlandse gemeenten	15
3.1	De woonruimteverordeningen	15
3.1.1	Inleiding	15
3.1.2	Bemiddeling	16
3.1.3	De vergunningverlening	18
3.1.4	Urgentie	20
3.2	Samenvatting	26
3.2.1	Bemiddeling	26
3.2.2	Vergunningverlening	26
3.2.3	Urgentie	26
3.2.4	Buitenlandse werknemers	28
4	Conclusies en aanbevelingen	31
4.1	Inleiding	31
4.2	Knelpunten in de urgentiecriteria	32
4.2.1	Onduidelijkheid	32
4.2.2	Gebrek aan regionale coördinatie	33
4.2.3	Effecten van doorstroming	33
4.2.4	Woon-werkafstand	34
4.2.5	Regelingen ten behoeve van buitenlandse werknemers	34
4.3	Knelpunten van andere aard	35
4.3.1	Gebrek aan informatie	35
4.3.2	Bijzondere maatregelen	36
4.3.3	De gemeentelijke autonomie	36
	Bijlage 1: Enige publicaties over de huisvesting van etnische minderheden	39
	Bijlage 2: Model uniforme Westlandse woonruimteverordening	43
	Bijlage 3: Samenstelling Begeleidingscommissie	49

1.1 Taakopdracht

In 1980 verstrekten de Ministers van Justitie, Binnenlandse Zaken en CRM in het kader van het interdepartementale onderzoekprogramma 1980 aan het WODC de opdracht om de volgende twee studies uit te voeren:

1. Een inventarisatie van bepalingen in de Nederlandse wet- en regelgeving waarin onderscheid wordt gemaakt tussen ingezetenen met de Nederlandse nationaliteit en ingezetenen die geen Nederlands staatsburger zijn en tussen ingezetenen niet-Nederlanders van verschillende herkomst onderling.
2. Een studie naar knelpunten in de Nederlandse wet- en regelgeving op de terreinen onderwijs, huisvesting, werkgelegenheid en sociale zekerheid voor Mediterrane werknemers, Surinamers, Antillianen en Molukkers. Met knelpunt wordt in dit verband bedoeld de omstandigheid dat wetgeving voor de genoemde groepen vanwege hun groepsspecifieke kenmerken dan wel het meer dan gemiddeld in de groep voorkomen van algemene kenmerken, op niet bedoelde wijze anders (negatief) uitwerkt.

Het eerste onderzoek is in januari 1983 verschenen onder de titel 'Minderheid - Minder recht?'¹⁾.

Van het tweede onderdeel zal door ons geen rapportage meer worden uitgebracht. De tijd die voor het gehele project was uitgetrokken bleek te gering om beide studies in hun geheel uit te kunnen voeren.

1.2 Verantwoording onderzoekerterrein

Het rapport dat thans voor u ligt doet verslag van een aantal knelpunten die voor buitenlandse werknemers voortvloeien uit de regelgeving op het gebied van de *woningdistributie*. In dat licht gezien wordt met dit rapport gedeeltelijk voldaan aan de taakopdracht van de tweede studie. Tevens kan dit rapport worden gezien als een aanvullende studie op het eerste onderzoek. Werd in het eerste rapport de wet- en regelgeving op centraal niveau onderzocht, in dit rapport ligt het accent op de regelgeving op plaatselijk niveau.

Uit de eerste studie was gebleken dat de centrale overheid naar de tekst van de wet- en regelgeving inzake huisvesting nauwelijks onderscheid maakt tussen allochtonen en autochtonen²⁾. Aan de andere kant wijst de praktijk uit (daarin bevestigd door verschillende onderzoeken) dat de positie van allochtonen op de woningmarkt veelal ongunstiger is dan die van de autochtone bevolking van Nederland. In dat licht gezien leek het wenselijk om onderzoek te

1) H.H.M. Beune en A.J.J. Hessels, Minderheid - Minder recht? Een inventarisatie van bepalingen in de Nederlandse wet- en regelgeving waarin onderscheid wordt gemaakt tussen allochtonen en autochtonen. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij 1983.

2) In 1981 was het Instituut voor Bestuurswetenschappen tot dezelfde conclusie gekomen. Zie Instituut voor Bestuurswetenschappen, Verkennend onderzoek naar de mogelijk discriminatoire werking van rijksregelingen op de woonvoorziening van etnische minderheden. 's-Gravenhage 1981.

doen naar de vraag of deze onderscheiden behandeling mogelijk samenhangt met de regelgeving op plaatselijk niveau. Voor zover ons bekend is op dit terrein nog weinig systematisch onderzoek verricht.³⁾

1.3 Globale inhoud

De inhoud en werking van de regelgeving op plaatselijk niveau is onderzocht aan de hand van de huisvestingsproblematiek van de buitenlandse werknemers in het Westland. In dit tuinbouwgebied zijn ongeveer 1500 legale en 500 à 2000 illegale buitenlanders werkzaam. Al jarenlang komen er uit deze regio klachten over de zeer slechte woonsituatie waarin buitenlandse werknemers verkeren. Met als uitgangspunt de gemeentelijke regelgeving op het gebied van de woonruimteverdeling in het Westland, zijn wij nagegaan welke de positie is van de woningzoekende buitenlandse werknemers en of hen een andere behandeling ten deel valt dan de overige woningzoekenden. Wij hebben ons daarbij beperkt tot de formele regelgeving. Hoe deze regelgeving in de praktijk gehanteerd wordt, is niet in het onderzoek betrokken.

Het onderzoek is voornamelijk gebaseerd op materiaal dat de Westlandse gemeenten ons hebben toegezonden. Daarnaast zijn enige gesprekken gevoerd met deze gemeenten en met (organisaties van) buitenlandse werknemers. In *hoofdstuk 2* schetsen wij in grote lijnen de ontwikkeling die op het gebied van de huisvesting van de Westlandse buitenlandse werknemers vanaf hun komst in het begin van de jaren zeventig tot nu toe heeft plaatsgevonden.

In *hoofdstuk 3* worden de woonruimteverordeningen, en de daaruit voortvloeiende regelgeving van lagere orde, van de zeven Westlandse gemeenten besproken.

Hoofdstuk 4 bevat de conclusies en aanbevelingen.

In *bijlage 1* geven wij een inventarisatie van de belangrijkste onderzoeken en andere publicaties, die de afgelopen jaren zijn verschenen. Uit deze onderzoeken is ons gebleken dat de meeste knelpunten over etnische minderheden en hun huisvesting genoegzaam bekend zijn. Het leek het ons daarom zinvoller te volstaan met een verwijzing naar deze rapportages, dan om andermaal de reeds gesignaleerde knelpunten inzake wet- en regelgeving in kaart te brengen.

3) In 1980 is door het Bouwcentrum Rotterdam in opdracht van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening wel een inventarisatie gemaakt van de toewijzingsregels die de gemeenten hanteren bij de woonruimtoewijzing voor *alle* woningzoekenden: Inventarisatie toewijzingsregels, deel 1 en 2, Ministerie van VRO, augustus 1980. Het aangekondigde vervolgrapport over onder meer de positie van buitenlanders bij de woonruimtoewijzing is niet gepubliceerd (zie deel 2, blz 66).

Zie voor een specifiek op buitenlanders gericht onderzoek onder andere Het woningstoeuwijzingsbeleid in Utrecht in verband met de huisvesting van etnische minderheden van de Werkgroep Knelpunten in het Nederlands recht voor etnische minderheden.

Buitenlandse werknemers in het Westland

2.1 Het Westland geografisch/bestuurlijk/economisch

Het Westland wordt globaal omsloten door de driehoek Den Haag, Rotterdam en Hoek van Holland. In dit gebied wordt hoofdzakelijk glastuinbouw bedreven. Ruim 50% van het totale oppervlak aan kassen in Nederland staat in het Westland en de aangrenzende gebieden.

Het Westland omvat momenteel *zeven zelfstandige gemeenten*: 's-Gravenzande, De Lier, Maasland, Monster, Naaldwijk, Schipluiden en Wateringen. De kleinere kernen Heenweg, Poeldijk, Ter Heijde, Honselersdijk, Maasdijk, Den Hoorn, 't Woudt en Kwintsheul zijn bestuurlijk ingedeeld bij één van de zeven gemeenten. Naaldwijk vervult een centrumfunctie.

Het *Samenwerkingsorgaan Westland* behartigt de gezamenlijke belangen van de Westlandse gemeenten. Het orgaan is tot stand gekomen op basis van de Wet Gemeenschappelijke regelingen (Stb. 1950, K 120).¹⁾ Het heeft een dagelijks bestuur en een Westlandraad. Deze raad heeft geen verordenende bevoegdheid. Het orgaan kan pas handelend optreden, indien alle aangesloten gemeenten daarmee instemmen.

2.2 Hun komst

Naar schatting zijn in het Westland 2375 tuinbouwbedrijven gevestigd. Traditioneel deden deze bedrijven een sterk beroep op jonge ongeschoolde werkers uit het agrarische milieu. In de zeventiger jaren neemt de belangstelling voor de tuinbouwsector binnen deze groep arbeiders echter sterk af. Niet alleen waren er relatief veel andere banen voorhanden (Rijnmond en Haagse regio), ook de aard van het werk (zwaar, warm, vuil), de werktijden (lang) het werktempo (erg hoog) en de beloning (CAO kan niet concurreren met andere CAO's) beïnvloedden de keuze voor het werken in de tuinbouw negatief. De vraag naar arbeidskrachten in de glastuinbouw nam daarentegen toe.

In de tweede helft van 1974 was er op bijna een kwart van de tuinbouwbedrijven vraag naar arbeidskrachten. Naar schatting had men toen in totaal 1000 vaste werknemers nodig en 200 personen voor halve dagen. Voor de helft bestond de vraag uit ongeschoolden, 25% moest geoefend zijn en 25% vakbekwaam. Als voorlopige oplossing werd gekozen voor het aantrekken van buitenlandse werknemers.²⁾

Bijna tien jaar later blijkt dat de tewerkstelling van buitenlanders een duurzamer karakter heeft dan oorspronkelijk werd verondersteld. Volgens recent verkregen mondelinge informatie van de zijde van de gemeenten is de afgelopen jaren de vraag naar buitenlandse arbeidskrachten iets teruggelopen. Dit wordt onder meer in verband gebracht met de teruglopende winsten en de gestegen kosten (onder andere van het aardgas), hetgeen het noodzakelijk maakt om onder meer te bezuinigen op de loonkosten. Zo zou thans weer

1) Deze wet geeft voorschriften van organisatorische aard inzake onderwerpen die bepaalde openbare lichamen, waaronder gemeenten, gemeenschappelijk willen regelen.

2) De informatie uit deze alinea is ontleend aan 'Marokkaan in het Westland', een scriptie ter afsluiting van een studie aan de Katholieke Sociale Academie te 's-Gravenhage, van A. Bouafi, 's-Gravenhage mei 1981.

meer gebruik worden gemaakt van het inschakelen van familieleden dan in de tijd van de hoogconjunctuur.

2.3 Cijfers

2.3.1 Werkzaam in het Westland Legalen

In 1977 had ongeveer 50% van de tuinbouwbedrijven uit het Zuidhollandse glasdistrict (Westland en aangrenzende tuinbouwgebieden) naast gezinsarbeidskrachten één of meer buitenlandse werknemers in dienst. Hun aantal werd op 850 à 900 geschat.³⁾ Per ultimo maart 1981 waren er in Zuid-Holland in de Landbouw en Visserij (dit is inclusief tuinbouw en bosbouw) 1200 buitenlanders werkzaam.⁴⁾ Een jaar later wordt dit aantal op 1500 geschat, waarvan de meesten Marokkanen zijn.⁵⁾

Illegalen

Over het aantal illegale Westlandse buitenlandse werknemers lopen de schattingen uiteen van enkele honderden tot ongeveer 2000.⁶⁾ Het aantal illegalen wisselt ook met het aanbod aan werk in de tuinbouwbedrijven.

2.3.2 Wonend in het Westland

Tabel 1: Aantallen ingezetenen

Gemeenten	Nederlanders per 1-1-1982 (1)	niet- Nederlanders per 1-1-1983 (2)	% niet-Nederlanders op totale bevolking
's-Gravenzande	17.242	230	1,3
De Lier	9.751	146	1,5
Maasland	5.833	47	0,8
Monster	18.711	131	0,7
Naaldwijk	25.584	485	1,8
Schipluiden	7.635	91	1,2
Wateringen	13.855	237	1,7
Totaal	98.611	1.347	1,4

(1) Bevolking der gemeenten van Nederland op 1 januari 1982, CBS, 's-Gravenhege, Stastsuitgeverij, 1982.

(2) Volgens mondelinge opgaven van de gemeenten.

Tabel 2: Specificatie niet-Nederlanders per 1 januari 1983 (1)

Gemeente	Turken	Marokkanen	Overige national.	% Turken en Mar. op tot. bevolking
's-Gravenzande	22	40	168	0,4
De Lier	10	47	89	0,6
Maasland	4	8	35	0,2
Monster	7	40	84	0,2
Naaldwijk	14	274	177	1,1
Schipluiden	3	63	25	0,9
Wateringen	—	117	120	0,8
Totaal	60	589	698	0,7

(1) Volgens mondelinge opgaven van de gemeenten.

3) Bouafi, biz. 14.

4) Statistisch bulletin CBS, 1982, nr. 25. Volgens mondeling ingewonnen informatie bij het CBS, betreft dit getal vrijwel uitsluitend werknemers uit de *glastuinbouw* van het Zuidhollands glasdistrict. Het merendeel daarvan is afkomstig uit de Mediterrane wervingslanden.

5) Volkskrant 6 maart 1982.

6) Verslag Hoofdingenieur-Directeur tevens Inspecteur van de Volkshuisvesting (Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening) d.d. 28 april 1982 van een summier onderzoek naar de huisvesting van buitenlandse werknemers in het Westland.

Ingeschreven woningzoekenden

Uit het van de gemeenten ontvangen materiaal, aangevuld met mondelinge informatie, kunnen wij afleiden dat de lijst van woningzoekenden (d.i. hoofden van huishoudens) per 1 januari 1983 als volgt is:

Tabel 3: Aantallen ingeschreven woningzoekenden

Gemeenten	Totaal	Buitenlanders	% buitenlanders op totaal
's-Gravenzande	671	32	4,8
De Lier	325	19	5,8
Maasland	175	4	2,3
Monster	958	52	5,4
Naaldwijk	2000	139	7,0
Schipluiden	400	± 20	5,0
Wateringen	497	40	8,0
Totaal	5026	± 306	± 6,0

Opmerkingen

1. Volgens Tweede kamer, zitting 1981-1982, 16102, nr. 12, blz. 6. stonden per 2 augustus 1982 330 buitenlandse werknemers in de Westlandse gemeenten als woningzoekend geregistreerd.
2. Gegeven zijn de inschrijvingsaantallen van *alle* buitenlanders. Het merendeel ervan is, zo deelden de gemeenten ons mee, van Turkse of Marokkaanse herkomst.
3. Een vergelijk tussen de tabellen 1 en 3 leert dat het percentage buitenlanders onder de geregistreerde woningzoekenden ongeveer vier keer zo hoog is als hun aandeel in de bevolking.

Wijze van huisvesting

Tabel 4: Aantallen buitenlandse werknemers door bemiddeling van de gemeenten binnen de gebouwde kom gehuisvest per 1 januari 1983.

	zelfstandige woning	collectieve huisvesting
's-Gravenzande	3 à 5 pers.	12 pers.
De Lier	15 pers.	geen
Maasland	6 pers.	geen
Monster	6 gez.	geen
Naaldwijk	± 90 pers.	6 pers.
Schipluiden	5 pers.	3 pers.
Wateringen	17 gez.	10 pers.

(1) Volgens mondelinge opgaven van de gemeenten.

Opmerkingen

1. Over het aantal personen die verblijven in een *noodhuisvesting* (kassen, schuren, caravans e.d.) op de tuindersbedrijven zijn geen exacte getallen bekend. Geen van de gemeenten achtte zich in staat een enigszins betrouwbare schatting te geven.
2. Evenmin zijn cijfers bekend over het aantal personen dat werkzaam is binnen een Westlandse gemeente doch *elders is gehuisvest* (met name in 's-Gravenhage, Delft en Rotterdam). Alle gemeenten vermoeden dat het om aanzienlijke aantallen gaat, gezien de grote verkeersstromen van buitenlanders van en naar de grote stad in de ochtend- en avondspits. Eén van de geconsulteerde informanten merkte op dat er slechts weinig werkloze buitenlandse werknemers als werkzoekende zijn geregistreerd bij het arbeidsbureau van de betreffende Westlandse gemeente. Omdat een werkloze zich dient te laten registreren in zijn woongemeente, trok hij daaruit de con-

clusie dat althans veel legale buitenlandse werknemers niet in het Westland wonen. Over het aantal illegale buitenlanders, die zich bij werkloosheid niet als zodanig zullen laten registreren, ontbreekt elke indicatie.

2.4 Hun huisvesting

2.4.1 *Probleemschets*

'Overheidsactiviteit op het gebied van huisvesting van buitenlandse arbeiders bestond tot het begin van de jaren zeventig uitsluitend in de bepaling (opgenomen in de standaardcontracten bij wervingen), dat de werkgever voor de tijdsduur van het contract (1 jaar) verantwoordelijk was voor de huisvesting van de buitenlander. De werkgever was tevens verplicht een financiële bijdrage te leveren in de huisvesting en voeding. Vele buitenlandse arbeiders kwamen in de jaren zestig echter op eigen gelegenheid of buiten de werving om geronseld naar Nederland en vielen niet onder deze bepalingen.

In feite ontstonden er twee woonvormen voor deze alleenwonende buitenlanders. Woongelegenheden op initiatief en in beheer van de werkgever en particuliere pensions. De eerste kwamen in het begin van de zeventiger jaren nogal eens in discussie wegens misstanden die voortvloeiden uit de dubbelfunctie van werkgever/verhuurder/toezichthouder en in een aantal gevallen werd dan ook het beheer overgeheveld naar een onpartijdige instantie. De pensions kwamen via plaatselijke onderzoeken sterk in de publiciteit wegens hun te dichte bewoning, gebrek aan voorzieningen en brandgevaar'.

Deze passage uit het rapport 'Etnische minderheden' van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) ⁷⁾, geeft in het kort weer onder welke condities ook de buitenlanders die in het Westland werk vonden, werden gehuisvest. In de wervingscontracten was wel vastgelegd dat de werkgever verantwoordelijk was voor de huisvesting van de bij hem werkzame buitenlanders, maar niet *hoe*.

Voor het Westland heeft deze gebrekkige regeling van meet af aan geleid tot huisvesting van buitenlandse werknemers op de tuindersterreinen in caravans en in afgeschoten gedeeltes van tuinbouwkassen en schuren. Deze noodhuisvesting werd op de eerste plaats ingegeven door het nijpende tekort aan woonruimte in het Westland.⁸⁾

Aan de andere kant waren veel buitenlanders zelf graag bereid om deze noodhuisvesting te accepteren. De lage huur en het niet-verliezen van reistijd waren aantrekkelijke kanten. Bovendien leefden zowel tuinder als buitenlander in de veronderstelling dat het om een tijdelijke oplossing zou gaan. Pas op het einde van de jaren zeventig rijpte het inzicht dat de tewerkstelling en huisvesting van buitenlanders in Nederland in veel gevallen een meer permanent karakter zou krijgen.

Naast deze noodhuisvesting zochten en vonden de buitenlanders allengs ook woonruimte in de grote steden rondom het Westland (Delft, Rotterdam, 's-Gravenhage). Was er in het Westland zelf slechts een kleine hoeveelheid van merendeels eengezinswoningen voorhanden, in de grote steden was het aanbod relatief groter en meer gedifferentieerd. Pensionruimte, grote woningen voor groepsgewijze huisvesting, of goedkope huur- en koopwoningen waren er in het Westland nauwelijks te vinden. Pas tegen het einde van de zeventiger jaren zijn de Westlandse gemeenten meer gaan inspelen op de specifieke woonruimte-verlangens van buitenlandse werknemers door het openen van pensions en, weer later, de bouw van woningen voor alleenstaanden.

Anno 1983 zijn nog steeds vele honderden werknemers ondergebracht in kassen, schuren en caravans. Daarnaast is een behoorlijk aantal buitenlanders (naar schatting 10 à 15% van het totaal aan buitenlandse arbeidskrachten) in

7) Etnische minderheden, WRR-rapport nr. 17, 1979, blz. 137.

8) Bouafi, blz. 52.

de omringende grote gemeenten gehuisvest. Langzamerhand komen de (legale) noodgehuysveste buitenlanders in aanmerking voor een zelfstandige woning in één van de Westlandse gemeenten, maar deze toewijzing geschiedt nog traag. Met betrekking tot de illegalen ontbreekt in het geheel enig perspektief. Er zijn geen tekenen die er op wijzen dat de als tijdelijk bedoelde oplossing van het huisvestingsprobleem binnen afzienbare tijd tot het verleden zal gaan behoren.

2.4.2 1975-1982

De huisvestingssituatie van de buitenlanders in het Westland is meerdere malen zowel binnen als buiten de Westlandse gemeenten onderwerp van discussie geweest. In het navolgende schetsen wij de historie in hoofdlijnen.

A. In een brief van 4 september 1975 gericht aan het Samenwerkingsorgaan Westland deelde de Directeur-Generaal van de Arbeidsvoorziening mee dat een controle van de onderkomens van buitenlandse werknemers aan het licht heeft gebracht dat deze doorgaans waren ondergebracht in bouwsels, opgezet in sorteerloods of kas en in caravans. Bij deze controles werd een aantal tekortkomingen geconstateerd en de Directeur-Generaal verzocht de verantwoordelijke autoriteiten om stappen te ondernemen teneinde de huisvestingssituatie waar nodig te verbeteren.⁹⁾

B. Door de Werkgroep buitenlandse werknemers van de Partij van de Arbeid afdeling Naaldwijk is in juni 1979 de nota 'Samen leven met buitenlandse werknemers' uitgebracht. Ten aanzien van het huisvestingsprobleem komen zij tot de volgende voorstellen:

- Op korte termijn een inventarisatie maken van de huisvestingssituatie in het Westland alsmede van de huisvestingsmogelijkheden.
- Het opstellen van minimum voorwaarden ten aanzien van de huisvesting van buitenlandse werknemers (met name de alleenstaanden).
- Verbeteringen aanbrengen indien niet aan de minimum voorwaarden wordt voldaan.
- Van gemeentewege zorgdragen voor noodhuisvesting voor buitenlandse werknemers die plotseling door welke oorzaak dan ook op straat komen te staan.
- Buitenlandse werknemers dezelfde rechten geven op het verkrijgen van woonruimte als de overige inwoners.

Noch het verzoek van de Directeur-Generaal noch dat van de PvdA-werkgroep is voor de gemeentebesturen of voor het Samenwerkingsorgaan aanleiding geweest om bijzondere maatregelen te nemen. Hun antwoorden kwamen op het volgende neer:

C. Op de voorstellen van de PvdA wordt in een nota aan de Naaldwijkse gemeenteraad van 6 juli 1979 onder meer gesteld dat de buitenlandse werknemer in het toewijzingssysteem (van woningen) meedraait zonder enig onderscheid met de overige woningzoekenden. Verder wordt opgemerkt dat het Samenwerkingsorgaan Westland zich reeds bezighoudt met de problematiek van de huisvesting van de buitenlandse werknemers.

Bij de behandeling van de nota in de gemeenteraad bleek er tussen de politieke fracties fundamenteel verschil van mening te bestaan over het ge-

⁹⁾ Aldus het verslag van een bespreking onder voorzitterschap van de portefeuillehouder Volkshuisvesting van het Samenwerkingsorgaan Westland, d.d. 8 maart 1978.

voerde gemeentelijke beleid, maar tot concrete raadsbesluiten inzake de huisvesting van buitenlanders kwam het niet.¹⁰⁾

- D. De brief van de Directeur-Generaal van de Arbeidsvoorziening is onder andere aan de orde geweest in een vergadering van de Westlandraad in mei 1980. In een voorbereidende nota aan de Westlandraad¹¹⁾ stelt het Dagelijks Bestuur dat een inventarisatie van de huisvestingsproblemen van buitenlandse werknemers onder de besturen van de Westlandse gemeenten tot de conclusie leidt dat 'in zijn algemeenheid uit de binnengekomen reacties kan worden opgemaakt dat er op dit terrein geen sprake is van misstanden'. Verder blijken de afzonderlijke gemeenten de mening toegegaan dat zij 'in beginsel bereid zijn woningen toe te wijzen aan buitenlandse werknemers, mits deze voldoen aan de te stellen voorwaarden, doch dat het niet juist wordt geoordeeld voor deze categorie woningzoekenden een uitzonderingspositie te scheppen'. Het standpunt van de Commissie van Advies en Bijstand voor Volkshuisvesting van het Samenwerkingsorgaan, dat er 'geen reële mogelijkheden resteren nadere initiatieven te ontplooiën ten aanzien van de verbetering van de huisvesting van de in het Westland werkzame buitenlandse werknemers', wordt door het bestuur in de voorbereidende nota overgenomen.

De nota was aanleiding tot kritiek op het beleid zoals dat tot nu toe gevoerd was door de gemeenten en het Samenwerkingsorgaan.

In de Westlandraadvergadering van mei 1980 werd nogmaals de noodzaak tot het inventariseren van de huisvestingsproblematiek van de buitenlandse werknemers ingebracht. Vanuit het dagelijks bestuur werd de bereidheid uitgesproken bij de Westlandse gemeenten na te gaan hoeveel buitenlandse werknemers, gesplitst naar gezin of alleenstaand waren ingeschreven en wat de gemeentelijke ervaringen waren op het punt van de toewijzing en het niet accepteren van een woning.

Voor het overige werd overeenkomstig het voorstel van het dagelijks bestuur besloten.¹²⁾

- E. In een brief van 29 oktober 1980 aan het dagelijks bestuur van het Samenwerkingsorgaan Westland deelt de coördinator van het Regionaal centrum voor Buitenlanders in Naaldwijk mee, dat hij het standpunt van het Samenwerkingsorgaan betreurt. Naar zijn mening liet en laat de woonsituatie van veel buitenlanders nog alles te wensen over. Hij verwerpt de in de Westlandraad geopperde oplossing om de buitenlanders naar Den Haag te verwijzen, omdat deze stad beter zou zijn ingesteld op de problematiek van de buitenlanders (een suggestie van een van de leden van de Westlandraad). Opnieuw pleit hij voor onderzoek naar de feitelijke woonsituatie. Het antwoord van het Samenwerkingsorgaan komt bijna een jaar later, op 15 september 1981. Het dagelijks bestuur deelt mee dat het van opvatting is, dat er geen aanleiding bestaat om het standpunt van het Samenwerkingsorgaan in heroverweging te nemen.

Voor het Samenwerkingsorgaan is de zaak daarmee afgedaan. De huisvesting van buitenlanders wordt niet opgenomen in het beleidsplan 1981-1984. De verantwoordelijkheid voor dit onderwerp ligt daarmee weer in handen van de afzonderlijke gemeenten.

- F. Het jaar 1982 wordt gekenmerkt door een aantal acties, waarbij de buitenlandse werknemers opnieuw hun woonproblemen naar voren brengen. In februari wordt een leegstaande fabriek een dag bezet gehouden en wordt

10) Westlandse Courant, 10 augustus 1979.

11) Samenwerkingsorgaan Westland, Verzameling 1980, nr. 15.

12) Notulen vergadering Westlandraad, mei 1980.

in een aantal gemeenteraadsvergaderingen tegen het voortduren van de slechte huisvesting geprotesteerd. Diezelfde maand bezoeken enige parlementariërs een aantal onderkomens van Marokkanen. De actualiteitenrubriek Brandpunt maakt daar een rapportage over.

Parallel daaraan maakt het Utrechtse filmteam 'Studio IM' opnamen voor een videoproductie over de huisvesting van buitenlandse werknemers in het Westland, in opdracht van het Regionaal Centrum Buitenlanders.

Deze acties leidden tot verschillende kranteberichten:

Veel legalen zijn al zes tot acht jaar of nog langer bezig een eigen woning te krijgen. In Den Haag wil dat nog wel eens lukken, maar in het Westland zelf ligt dat moeilijker. De Westlandse gemeenten zeggen dat ze niet genoeg woningen voor hen beschikbaar hebben, de Marokkanen echter hebben de indruk dat ze niet welkom zijn en dat zij worden achtergesteld bij Nederlandse woningzoekenden. De nood is des te dringender, omdat ook in het Westland, hoewel dat floreert als nooit tevoren, de werkloosheid toeslaat.

En geen werk betekent voor deze groepering dat zij ook hun 'woning' kwijt-raken.

(NRC, 15 februari 1982).

Ongeveer duizend van de vijftienhonderd legale buitenlanders wonen nog steeds in miserabele omstandigheden. De problemen zijn nog groter voor de ongeveer vijftienhonderd illegale werknemers, die zich niet bij woonruimte-zaken kunnen laten inschrijven.

(Volkskrant, 27 februari 1982).

Naar aanleiding van de uitzending van Brandpunt merkt een Marokkaanse opbouwwerker op: 'Er is de schijn gewekt dat de tuinders zelf de grote schulddigen zijn, terwijl de schuld in eerste instantie ligt bij de overheden. Ik heb met een tuinder gesproken die woedend was. Hij voelde zich in zijn goede naam aangetast. Hij had jarenlang een Marokkaanse arbeider gratis in een caravan laten wonen omdat de gemeente niets aan de huisvestingsnood deed. Die tuinder is nu zo boos dat hij de Marokkaan uit de caravan heeft gezet'.

(Volkskrant, 6 maart 1982).

De gemeentebesturen zien het probleem anders en vinden 'dat de rijksoverheid een gerichte aanpak van de woningnood onder buitenlanders onmogelijk maakt'. Den Haag zou te weinig geld beschikbaar stellen.

(Volkskrant, 6 maart 1982).

- G. In april 1982 verrichtte de Hoofdingenieur-Directeur tevens Inspecteur van de Volkshuisvesting van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening een summier onderzoek naar de huisvestingssituatie van buitenlandse agrarische werknemers in het Westland. Hij bezocht tien willekeurig gekozen tuindersbedrijven, waarvan bekend was dat er buitenlanders gehuisvest waren. Verder voerde hij gesprekken met buitenlanders, plaatselijk bestuurders en tuinders. Zijn bevindingen legde hij neer in een brief van 28 april 1982 aan het Bureau van de Inspecteur-Generaal afd. Staatstoezicht en Juridische aangelegenheden van hetzelfde ministerie:

'Samengevat levert dit onderzoek een beeld op van kwalitatief uiteenlopende woonsituaties. Deze variëren van zeer slecht tot redelijk. Op basis van de tien bezochte adressen is geen betrouwbare informatie te geven over de totale aantallen buitenlandse werknemers die slecht gehuisvest zijn in het Westland. Van de bezochte adressen was ongeveer driekwart als onvoldoende aan te merken. Ongeveer de helft moet als slecht tot zeer slecht

worden gekenmerkt.

Onder andere werden de volgende onvoldoende situaties geconstateerd: ontbreken van toilet of wasgelegenheid in de omgeving (= binnen ongeveer 200 meter), ontbreken van ramen in kamers, te grote aantallen personen in te kleine ruimten, onvoldoende geïsoleerde elektrische leidingen, huisvesting in bouwvallige caravans, ontbreken van voldoende ventilatie en/of afvoerkanalen.

De woonsituatie bevindt zich veelal in of nabij de bedrijfsruimten. Bouwvergunningen ontbreken in de meeste gevallen.

De bezetting van de woonruimten loopt in bepaalde jaargetijden sterk op in verband met tuindersactiviteiten. De indruk bestaat dat dan grote aantallen illegale werknemers sommige bedrijven bevolken.

De betaalde huren variëren van nul tot ongeveer f 25,— per week per persoon (inclusief gas en electra en soms televisie). De huren worden meestal direct van het loon ingehouden. Het wassen van kleding van de buitenlandse werknemers geschiedt veelal door tuindersvrouwen. Veel buitenlandse werknemers zijn reeds lang (soms langer dan 10 jaar) bij dezelfde tuinder in dienst.

Daarnaast deed een aantal zijn beklag over het lange wachten op woningtoewijzing, al dan niet in verband met gezinshereniging; anderen daarentegen stelden in het geheel geen prijs op woningtoewijzing in verband met hun 'geplande' terugkeer naar het vaderland; weer anderen gaven de voorkeur aan groepsgewijze bewoning van woningen.

De woningcorporaties ter plaatse hebben dit soort toewijzing echter — na enkele experimenten — gestaakt in verband met beheersproblemen.

Overigens stelt men van de zijde van de gemeente dat woningen zeer vaak geweigerd worden, zowel door Nederlanders als door buitenlanders. De leeftijd schijnt het belangrijkste criterium voor woningtoewijzing te zijn.

Alternatieve woonruimte in bv. Den Haag levert een aantal buitenlandse werknemers problemen op met reistijden. Sommigen zouden pas om ongeveer 7.30 uur op het werk aanwezig kunnen zijn, terwijl de aanvangstijd bij de tuinders 's zomers ongeveer 6.00 uur is.

Daarnaast werd opgemerkt dat in Haagse pensions de woonsituatie niet beter is en de huren hoger (bv. vier personen op een kamer voor f 50,— per persoon per week).'

Op dit onderzoek, dat door de rapporteur zelf als summier werd gekenschetst, is bijzonder veel kritiek gekomen, niet op de laatste plaats vanuit de (organisaties van) buitenlandse werknemers. In zijn brief deelt hij mee het voornemen te hebben in de nabije toekomst een nadere uitbreiding aan het summiere onderzoek te geven. Daarbij zou vooral aandacht worden geschonken aan aantallen en de kwaliteit van de huisvesting. Bij het schrijven van dit rapport (januari 1983) was dit nadere onderzoek nog niet uitgebracht.

- H. Op 3 mei 1982 vond een gesprek plaats tussen een afvaardiging van het college van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Naaldwijk en de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening. In dit gesprek zegde de Minister toe 'de gemeente Naaldwijk gedurende een periode van drie jaar ontheffing te verlenen van de verplichting tot het beschikbaar stellen van voorkeurswoningen, voorzover het betreft het gedeelte dat ingevolge de desbetreffende regeling bestemd is voor bepaalde aangewezen categorieën van culturele minderheden (5%-regeling)'. De regeling voor rijksvoorkeurswoningen verplicht de gemeenten om 10% van hun nieuwbouwwoningen ter beschikking te stellen aan de rijksoverheid, 5% ten behoeve van de huisvesting van rijksambtenaren en spoorwegpersoneel en 5% ten behoeve van daartoe aangewezen bijzondere groepen, zoals vluchtelingen en rijksgenoten. De toezegging van de Minister impliceert dat de gemeenten de laatstgenoemde 5% voor een periode van 3 jaren niet ter beschik-

king hoeven te stellen van de rijksoverheid, maar deze zelfstandig mogen toewijzen aan de ingeschreven woningzoekenden. De Minister vermeldt daarbij uitdrukkelijk dat met deze tijdelijke ontheffing wordt beoogd om de mogelijkheden tot huisvesting van buitenlandse werknemers te vergroten. Aangezien dezelfde huisvestingsproblematiek ook aan de orde is in de andere Westlandse gemeenten, besloot de Minister tevens 'deze gemeenten eveneens voor de duur van drie jaar bedoelde ontheffing van de regeling rijksvoorkeurswoningen te verlenen'.¹³⁾

- I. Nog diezelfde maand interviewde het dagblad Trouw enige gemeentebestuurders uit het Westland. De verantwoordelijke wethouder uit Naaldwijk vond de ontheffing van de 5%-regeling de enige voorrang die verantwoord is. 'Tenslotte staan er tweeduizend mensen op de wachtlijst, waarvan er 135 uit het buitenland afkomstig zijn'. Die getallen sterkten hem in het idee dat de meeste buitenlandse werknemers in het Westland helemaal geen andere woonruimte willen, dat het leven in schuren en bouwsels op de koop toe genomen wordt. 'Ze willen niet anders: uit bed, aan 't werk'. Ook de verantwoordelijke wethouder van de gemeente Monster is niet vóór een urgentie voor buitenlanders. Naar haar mening moet de oplossing gezocht worden in aangepaste bouw, collectieve bouw, waarbij meerdere personen en gezinnen in één huis wonen. (Trouw, 26 mei 1982).
- J. In een brief aan de Tweede Kamer van 6 september 1982 doet de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening tezamen met de Staatssecretaris van Binnenlandse Zaken verslag van hun controle op de huisvesting van minderheden in het algemeen en op die in het Westland in het bijzonder.¹⁴⁾ Zij refereren aan het eerste rapport van de Inspecteur voor de Volkshuisvesting en aan het gesprek tussen de toenmalige Minister van Volkshuisvesting en de Burgemeester en Wethouder voor Volkshuisvesting van de gemeente Naaldwijk. De bewindslieden delen de Kamer mee dat het gemeentebestuur van Naaldwijk — binnen de grenzen van zijn mogelijkheden — alle bereidheid heeft de huisvestingsproblematiek op te lossen. Met de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening zou verder zijn afgesproken dat zal worden toegezien op naleving van voorschriften op het gebied van de huisvesting, te beginnen met de meest schrijnende gevallen. Een plan van aanpak door de Westlandgemeenten wordt in het vooruitzicht gesteld. Gerefereerd wordt aan de tijdelijke buitenwerkingstelling van de 5%-voorkeursregeling en een mogelijke honorerings van het gevraagde woningcontingent.
- K. In een daaropvolgend mondeling overleg ¹⁵⁾ inzake het minderhedenbeleid deelde de toenmalige Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening mee, dat hij zou nagaan of een vervolgonderzoek op het eerste rapport van de Inspecteur voor de Volkshuisvesting gewenst was, gelet op de kritiek die daarover was geuit. Verder toonde hij zich een voorstander van een versterking van de inspectietaak. In algemene zin zei de bewindsman ervoor te zullen waken, dat discriminatie bij de toewijzing van woningen niet zal plaatsvinden.
- L. In antwoord op kamervragen betreffende de toewijzing van een extra contingent premie-A-koopwoningen aan de gemeente Naaldwijk, antwoordde de Staatssecretaris van VROM op 28 februari 1983 dat de extra toewijzing moest worden bezien in het licht van de problemen rond de huisvesting van buitenlanders en ten doel had het algemene woningaanbod in Naaldwijk te

13) Brief van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening aan het College van Burgemeester en Wethouders van de gemeente Naaldwijk, d.d. 28 mei 1982.

14) TK 1981-1982, 16102, nr. 12, blz. 12 e.v.

15) TK, 1982-83, 16102, nr. 14.

verruimen, opdat de problematische huisvestingssituatie van de buitenlanders sneller kan worden verbeterd.

In het overleg op 3 mei 1982 van de toenmalige Minister van VRO met het gemeentebestuur van Naaldwijk, welke burgemeester tevens voorzitter van het Samenwerkingsorgaan Westland is, is voorts onder meer afgesproken dat de Westlandse gemeenten de onveilige en ongezonde woonsituaties op en nabij (tuinbouw-) bedrijven zullen aanpakken.

De Staatssecretaris kondigde tevens een vervolgesprek aan met vertegenwoordigers van de besturen van alle Westlandse gemeenten waarin de effecten van de verschillende afspraken en maatregelen aan de orde zullen worden gesteld.

2.4.3 *Het huidige gemeentelijke beleid*

Op 15 december 1982 hebben wij aan alle gemeenten een brief gezonden met het verzoek ons op de hoogte te stellen van het huisvestingsbeleid ten opzichte van buitenlanders in het algemeen en van de woningtoewijzing in het bijzonder. In de daaropvolgende twee maanden zijn met deze gemeenten gesprekken gevoerd, deels telefonisch, deels door middel van een bezoek. In hoofdlijnen geven wij hieronder informatie weer die over het gemeentelijk huisvestingsbeleid ten aanzien van de buitenlanders aan ons werd verstrekt.

- De gemeenten achten het onjuist om hetzij Nederlanders, hetzij buitenlanders in een voorkeurspositie te plaatsen. Voor beiden gelden *dezelfde criteria* inzake bemiddeling, vergunningverlening en urgentiebepaling. In die gemeenten waar de buitenlandse werknemers als aparte categorie worden genomen, is dat eerder om hun bijzondere positie in ogeschouw te nemen (in de grote groep van woningzoekenden lopen ze meer kans om uit het oog verloren te worden) dan om ze achterstellend te behandelen. In bepaalde gemeenten zou dan ook eerder sprake zijn van enige mate van bevoordeling van buitenlandse werknemers bij de woningtoewijzing dan van achterstelling. Een eventuele openlijke bevoordeling van deze categorie zou waarschijnlijk op zware kritiek stuiten bij de overige woningzoekenden. Verder is men van mening dat het niet noodzakelijk is om voor buitenlandse werknemers bijzondere normen (bv. extra punten voor gezinshereniging, aan te leggen omdat zij op grond van de algemeen geldende criteria al een zeer hoge urgentie verkregen kunnen hebben (hoge leeftijd, inschrijvingsduur, gebrek aan zelfstandige woonruimte).
- De *noodhuisvesting* die thans nog bestaat, wordt door de gemeenten omschreven als behoorlijk tot goed. Apert slechte noodhuisvesting wordt gesloten; de overige wordt gedoogd.¹⁶⁾ De overwegingen van de gemeenten om niet tot sluiting over te gaan zijn mede gebaseerd op de wensen van de noodgehuistevsten zelf. Zij zouden de voorkeur geven aan deze goedkope huisvestingsvorm boven een duurdere. Het spaarmotief speelt daarin de grootste rol. Naar het oordeel van de gemeenten is de praktijk van de noodhuisvesting minder ernstig dan soms in de media naar voren komt. Van de kant van de buitenlanders zelf komen er ook weinig klachten over binnen. Geen van de gemeenten is van mening dat de noodhuisvesting binnen een bepaalde termijn moet zijn afgebouwd; een beleid dienaangaande is bij geen van de gemeenten aanwezig.
- Verreweg de meeste buitenlanders schrijven zich in voor een *eengezinswoning* teneinde op termijn hun gezin naar Nederland te kunnen laten overkomen. Een gering aantal is ingeschreven als alleenstaande, teneinde hetzij een eenpersoonswoning te betrekken, hetzij met enkele landgenoten samen te gaan wonen in een eengezinswoning.

¹⁶⁾ De Hoofdingenieur-Directeur meldt in zijn brief van 28 april 1982 hetzelfde gemeentelijke standpunt (zie noot 6).

- Op het moment dat de buitenlander een woning krijgt aangeboden, komt weigering bijzonder vaak voor, met als belangrijkste reden de *hoge huurprijs*. Men deelt de gemeente dan mee er de voorkeur aan te geven te wachten tot een goedkopere woning beschikbaar komt. Het systeem van individuele huursubsidie spreekt de buitenlander in zijn algemeenheid niet aan vanwege de koppeling tussen inkomen en subsidiebedrag. Als argument wordt daarbij door de buitenlanders onder andere opgevoerd dat het onaanvaardbaar is dat extra inkomsten uit arbeid tot verlaging van het subsidiebedrag kunnen leiden.
- Met name komt het nogal eens voor dat men zich inschrijft om het gezin te zijner tijd naar Nederland te laten overkomen, terwijl bij het beschikbaar komen van een woning dit plan geen doorgang vindt.

2.4.4 *Kritiek van buitenlandse werknemers(organisaties)*

In januari 1983 is een gesprek gevoerd met enige medewerkers van het Regionaal Centrum Buitenlanders te 's-Gravenhage. Aan dit gesprek namen ook een aantal in het Westland wonende buitenlandse werknemers deel. In het najaar van 1981 is bovendien een eerste oriënterende bespreking gevoerd met twee medewerkers van het Regionaal Centrum Buitenlanders in Naaldwijk. Uit deze gesprekken is de volgende informatie afkomstig.

- Na een lange tijd van acceptatie van de noodhuisvesting is het *verlangen naar betere huisvesting* bij de buitenlandse werknemers sterk groeiende. Tal van elementen blijken een woningtoewijzing in de weg te staan, zoals het geringe aanbod van woningen dat aan de wensen van de buitenlanders voldoet (groot en/of goedkoop), de doorstromingsregelingen die nadelig werken voor de starters en de relatief korte inschrijvingsduur. Bij veel buitenlanders zou ook het gevoel heersen dat inschrijving als woningzoekende geen zin heeft, 'omdat je toch weinig kans maakt op toewijzing van een woning'.
- Dit, gevoegd bij het feit dat het toewijzingsbeleid zich grotendeels aan het oog en de controle van buitenlanders onttrekt, leidt bij hen tot het gevoel dat de gemeenten niet in alle gevallen bij de toewijzing volgens *dezelfde normen* te werk gaan. Dit vermoeden wordt sterk gevoeld door de ervaring dat de ene gemeente (bv. Naaldwijk) meer woningen aan buitenlanders toebedeelt dan de andere (bv. 's-Gravenzande).
- Noch in gemeentelijk noch in regionaal verband is er serieus gewerkt aan *oplossingen* voor het huisvestingsprobleem van buitenlandse werknemers. Ondanks herhaald verzoek is nog nooit overgegaan tot een inventarisatie van de problematiek, is er nooit een actief inschrijvings- en voorlichtingsbeleid gevoerd. Evenmin zijn er maatregelen genomen die op korte termijn tot oplossing van de huisvestingsnood zouden kunnen leiden. De specifieke omstandigheden waarin buitenlanders verkeren (zoals het jarenlang gescheiden wonen van vrouw en kinderen) worden niet meegewogen bij de urgentiebepaling. Ook is er geen beleid gericht op afbouw van de illegale huisvesting op de tuinderijen.
- De gemeenten hebben jarenlang *geen beleid* gevoerd ten aanzien van de buitenlanders. Zij werden verwezen naar de omliggende grote steden, waar meer passende woonruimte voorhanden zou zijn. Veel buitenlanders blijken er echter de voorkeur aan te geven om dichtbij het werk te wonen. Zij mogen ook verwachten dat de gemeente voorziet in hun huisvesting. Thans is een groot stuwmeer van woningbehoevendenden ontstaan.

De woonruimtetoewijzing in de Westlandse gemeenten

3.1 De woonruimteverordeningen

3.1.1 Inleiding

Het juridisch instrumentarium

In 1947 is vanwege de na-oorlogse woningschaarste de *Woonruimtetwet* (Stb. 1947, H 291) ingevoerd. Op grond van deze wet is het verboden om woongegelegenheid in gebruik te geven of te nemen als aan degene die de woning wenst te betrekken geen woonruimtevergunning is afgegeven (art. 1, lid 1 Woonruimtetwet). De Woonruimtetwet is later door middel van verschillende ministeriële besluiten (de zg. liberalisatiebesluiten) in een groot aantal gemeenten niet langer van toepassing verklaard, maar voor het Westland geldt hij nog onverkort.

Artikel 4 Woonruimtetwet legt aan de gemeenten de verplichting op om een *woonruimteverordening* vast te stellen, die de regels voor het verkrijgen van een woonruimtevergunning moet bevatten. De wijze waarop de gemeenten de schaarse woonruimte in hun plaats uiteindelijk verdelen onder de woningzoekenden is dus een zaak van gemeentelijke autonomie.

In de *Woonruimtebeschikking* (Beschikking van de Staatssecretaris van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening van 12 december 1974, Stcrt. 242, voor het laatst aangepast op 10 december 1982, Stcrt. 1983, 9) is onder meer de bepaling van artikel 1 Woonruimtetwet nader uitgewerkt. De Woonruimtebeschikking bevat een aantal voorwaarden waaraan de woonruimteverordeningen van de gemeenten moeten voldoen. Is een gemeentelijke woonruimteverordening in strijd met de Woonruimtebeschikking (of met de Woonruimtetwet), dan kan de verordening geheel of gedeeltelijk worden vernietigd. Dit betekent dat de bepalingen uit de betreffende woonruimteverordening dan niet (meer) van kracht zijn. Verder geeft de Woonruimtebeschikking aan tot welke huuren kooprijsgrens een woonruimtevergunning is vereist. Vanaf 1 januari 1983 liggen deze grenzen op f 670,— kale huur per maand en een kale koopprijs van f 194.000,—.

Naast de Woonruimtetwet en -beschikking zijn er nog de *ministeriële circulaires*. Regelmatig stuurt de bewindsman voor de Volkshuisvesting circulaire naar de Colleges van Burgemeester en Wethouders (B & W) der gemeenten over de uitvoering van het woonruimtebeleid. Deze circulaire hebben in het algemeen een informatief karakter en kunnen geen verplichtingen opleggen aan de gemeente.

Alle Westlandse gemeenten hebben een woonruimteverordening vastgesteld. Daarin is omschreven welke woningzoekenden voor bemiddeling en vergunningverlening in aanmerking komen. De nadere uitwerking van deze regels (bv. met betrekking tot de vraag hoe urgent een bepaalde woningzoekende is) heeft geen van de Westlandse gemeenten in de verordening zelf geregeld, maar wordt ter nadere uitvoering overgelaten aan B & W. In een aantal Westlandse gemeenten is door B & W een urgentiesysteem (toewijzingssysteem, puntensysteem) ontwikkeld en op schrift gesteld. De gemeenten die dit (nog) niet gedaan hebben, oordelen per concreet geval of een woningzoekende als urgent kan worden aangemerkt.

Wijze van bespreking

In het navolgende zullen wij de overeenkomsten en verschillen tussen de woonruimteverordeningen en toewijzingssystemen van de Westlandse gemeenten bespreken.¹⁾ Voor wat betreft de verordeningen voeren wij deze bespreking aan de hand van het 'Model uniforme Westlandse Woonruimteverordening' (verder te noemen de Modelverordening of het Model), die door het Samenwerkingsorgaan Westland is ontwikkeld (zie bijlage 2). Deze verordening heeft geen juridisch bindende kracht en is alleen bedoeld als model voor de Westlandse gemeenten teneinde de afzonderlijke verordeningen in de toekomst meer op elkaar af te stemmen.

De gemeenten zijn inmiddels daadwerkelijk begonnen om hun verordeningen aan te passen aan de Modelverordening. Zo is in vrijwel alle verordeningen het criterium van de economische binding aan de gemeente verruimd tot de economische gebondenheid aan de gemeente c.q. één der Westlandse gemeenten, conform art. 2, sub 1 en art. 7, lid 3, sub a Modelverordening. Toch is het nog lang niet zo dat de afzonderlijke verordeningen alle met het Model gelijklopen. Er zijn nog grote verschillen.

In de Modelverordening komen ten behoeve van de woningdistributie drie momenten van onderscheid voor:

- I. De omschrijving van de personen aan wie bemiddeling wordt verleend bij het verkrijgen van (andere) woonruimte (*bemiddeling*).
- II. De beoordelingscriteria waaraan personen die woonruimte willen betrekken die beneden de huur- of koopprijsgrens ligt in het algemeen moeten voldoen om voor een vergunning in aanmerking te komen (*vergunningverlening*).
- III. De nadere beoordeling en uitwerking van deze criteria aan de hand van urgentieregels, die hetzij in de woonruimteverordening zelf zijn opgenomen, hetzij op basis van deze verordening in een regeling van lagere orde zijn neergelegd (*urgentie*).

3.1.2 *Bemiddeling*

Art. 4, lid 1 Modelverordening

De bemiddeling wordt verleend aan hen, die door huwelijk of andere band met één of meer anderen een huishouden vormen of op korte termijn zullen gaan vormen en aan alleenstaanden, van achttien jaar of ouder, wanneer zij:

- a. binnen de gemeente wonen en niet over passende woonruimte beschikken;
of
- b. in een andere gemeente wonen doch een economische binding aan de gemeente hebben;
of
- c. om dwingende redenen hun woongelegenheid binnen de gemeente moeten ontruimen;
of
- d. in het kader van de doorstroming een woning vrijmaken, welke direct of in-

1) De informatie uit dit hoofdstuk is hoofdzakelijk gebaseerd op het schriftelijke materiaal dat ons werd toegezonden op onze brief van 15 december 1982. Soms was geen schriftelijk materiaal voorhanden. In die gevallen is getracht deze lacuna voor dit rapport op te vullen door middel van de ons verstrekte mondelinge informatie.

direct ten goede komt aan een woningzoekende, die behoort tot een der voorgaande categorieën.

Wat onder 'economische binding' dient te worden verstaan is opgenomen in art. 2 Modelverordening. De formulering is dwingend voorgeschreven in de Woonruimtebeschikking 1974 (Stcrt. 1974, 242).²⁾

Als economisch gebonden aan de gemeente c.q. aan één der Westlandse gemeenten wordt aangemerkt degene, die voor de voorziening in het bestaan is aangewezen op het verrichten van arbeid binnen of vanuit de gemeente c.q. één der Westlandse gemeenten gedurende een aantal uren dat tenminste overeenstemt met de helft van het aantal uren dat een normale werkweek uitmaakt, ongeacht of hij geheel of gedeeltelijk als zelfstandige zijn werkzaamheden uitoefent of als werknemer in dienst van een in de gemeente c.q. in één der Westlandse gemeenten gevestigde en werkzame instelling, bij welke dienstuitoefening evenwel sprake dient te zijn van een continu karakter.

Alle Westlandse gemeenten hebben een gelijkkludend artikel in hun verordening opgenomen.

Met uitzondering van de gemeenten Naaldwijk en 's-Gravenzande zijn de afzonderlijke verordeningen gelijk aan art. 4, lid 1 Modelverordening, met dien verstande dat volgens de verordeningen van de gemeenten De Lier, Monster, Schipluiden en Wateringen ook zullen worden bemiddeld degenen die op grond van een medische of sociale indicatie een (andere) woning in de gemeente behoeven. Dit criterium is niet in de Modelverordening opgenomen, omdat enkele gemeenten daar bezwaar tegen hadden. Zij waren van mening dat de hantering van dit criterium beter aan de gemeenten afzonderlijk kan worden overgelaten gezien de onderling verschillende dagelijkse huisvestingspraktijk.³⁾

Verder dient nog worden opgemerkt, dat de gemeenten De Lier, Monster en Wateringen datgene wat onder 'dwingende redenen' moet worden verstaan, geadstrueerd hebben. In die verordeningen worden genoemd: sanering, rechterlijk vonnis en beëindiging dienstbetrekking. Deze voorbeelden komen ook voor in de Toelichting bij de Modelverordening.

De verordening van de gemeente Naaldwijk is, zoals hierboven reeds vermeld, afwijkend. Deze gemeente heeft altijd veel bezwaren tegen het Model gehad, omdat het niet de totale woningbehoefte zou registreren. In Naaldwijk zijn *alle* woningen en de totale behoefte (dus bv. ook de behoefte aan doorstroming en de wens tot koop van een woning) in de registers opgenomen. In deze gemeente wordt elke ingezetene van 18 jaar of ouder die zich aanmeldt in een register ingeschreven indien de verzoeker a) niet over zelfstandige woonruimte beschikt of b) voor andere woonruimte in aanmerking komt.

Niet-ingezetenen worden ingeschreven als zij c) een economische binding hebben met Naaldwijk, dan wel d) een sociale binding hebben met de gemeente Naaldwijk en in verband met deze economische of sociale binding woonruimte behoeven in de gemeente Naaldwijk. Of van zo'n sociale binding sprake is, wordt ter beoordeling voorbehouden aan burgemeester en wethouders. De inschrijving vervalt wanneer de ingeschrevene een passende woonruimte betreft, dan wel niet meer voldoet aan de onder a t/m d gestelde eisen.

2) Zie tevens de Circulaire van de Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening van 30 november 1981 (Stcrt. 235) betreffende richtlijnen voor de toepassing van de Woonruimtetwet 1947.

3) Zie begeleidend schrijven bij de Modelverordening, Samenwerkingsorgaan Westland, verzameling 1981, nr. 23, blz. 3. Welke gemeenten het waren die bezwaar aantekenden vermeldt het begeleidend schrijven niet. Uit een gesprek met de gemeente Naaldwijk is ons gebleken dat onder meer deze gemeente geen voorstander was van opname van dit criterium. Volgens Naaldwijk moet dit criterium alleen in zeer dringende situaties worden gehanteerd, doch niet bij de algemene criteria voor bemiddeling worden opgevoerd, omdat het teveel beleidsruimte aan de distributeurs zou kunnen laten.

De woonruimteverordening van de gemeente 's-Gravenzande kent in het geheel geen inschrijvingscriteria. De verordening zegt slechts dat degene die ingeschreven wil worden als woningzoekende zich als zodanig kan laten registreren (art. 2, lid 1).

3.1.3 De vergunningverlening

In art. 7 van de Modelverordening zijn a) criteria opgenomen waaraan de ingeschreven woningzoekende moet voldoen om voor de verlening van een woonvergunning in aanmerking te komen en b) criteria opgenomen, waaraan de beoordeling of een vergunning zal worden verleend, wordt getoetst.⁴⁾ Voor het verkrijgen van een vergunning is mede bepalend de mate van urgentie. Dit tweede onderdeel zal worden besproken onder 3.1.4.

In het algemeen wordt aan woningzoekenden die voor bemiddeling in aanmerking komen slechts een woonvergunning verstrekt, indien zij:

- a. binnen de gemeente wonen en niet over passende woonruimte beschikken;
of
- b. in een andere gemeente wonen, doch een economische binding aan een der Westlandse gemeenten hebben;
of
- c. om dwingende redenen hun woongelegenheid binnen de gemeente moeten ontruimen;
of
- d. niet of niet meer duurzaam aan het arbeidsproces deelnemen, waartoe in ieder geval worden gerekend gepensioneerden, ernstig invaliden, langdurig werklozen, van echt gescheiden personen, remigranten en uit het buitenland terugkerende militairen;
of
- e. eigenaar zijn van een woning als bedoeld in art. 4, lid 1, sub b van de Woonruimtebeschikking 1974;⁵⁾
of
- f. partij zijn bij lokale of interlokale woningruil, waarin een der bij de ruil betrokken partijen elders in of buiten de gemeente daadwerkelijk een werkring heeft aanvaard dan wel een der partijen een persoon is als bedoeld onder d. van dit artikel;
of
- g. in het kader van de doorstroming een woning vrijmaken welke direct of indirect ten goede komt aan een woningzoekende, die behoort tot een der voorgaande categorieën.

4) Zes van de zeven Westlandse gemeenten zijn bevoegd om naast de eis van de economische gebondenheid ook regels te stellen met betrekking tot de distributie van bepaalde koopwoningen. Met uitzondering van de gemeente Maasland staan alle Westlandse gemeenten vermeld in bijlage II Woonruimtebeschikking, waardoor zij op grond van art. 4, lid 2 Woonruimtebeschikking over een dergelijke bevoegdheid beschikken. De distributiebepalingen met betrekking tot koop zullen hier echter verder onbesproken blijven.

5) Artikel 4, lid 1, sub b regelt de verkoop van een woning door een eigenaar-bewoner aan een allochtoon. De nieuwe eigenaar van buiten de gemeente kan alleen een vergunning verkrijgen als de woning tevoren vruchteloos te koop is aangeboden aan de ingezetenen.

De woonruimteverordening van de gemeente Wateringen is overeenkomstig de Modelverordening.

De gemeente Maasland volgt ook in grote lijnen de Modelverordening, maar heeft de 'van echt gescheiden personen' niet opgenomen in de omschrijving onder d. Daarvoor in de plaats kent de Maaslandse verordening een bepaling dat de eis van economische gebondenheid niet geldt ten aanzien van gescheiden personen of van personen die dienaangaande in een rechterlijke procedure zijn gewikkeld. De scheiding van tafel en bed wordt daaraan gelijkgesteld.

De gemeente Schipluiden volgt eveneens het Model met uitzondering van de volgende onderdelen:

- Ten aanzien van de gescheiden personen is de omschrijving gelijk aan die van Maasland.
- Als extra criterium is toegevoegd het 'binnen de gemeente wonen en op grond van medische of sociale indicatie een andere woning in de gemeente behoeven'.
- Het criterium onder e van het Model is niet opgenomen.
- Aan het criterium onder c (dwingende redenen) zijn weer de voorbeelden toegevoegd die ook bij het bemiddelingsartikel waren aangehaald.

De verordening van Monster is overeenkomstig die van Schipluiden, met de volgende uitzonderingen:

- in plaats van 'economische binding aan één der Westlandse gemeenten' spreekt de verordening nog van 'economische binding aan de gemeente';
- onderdeel f van het Model is niet opgenomen.

De verordening van de gemeente De Lier is geheel overeenkomstig die van de gemeente Monster.

De verordening van de gemeente 's-Gravenzande is niet opgesteld aan de hand van het Westlandse Model. In de verordening zijn alleen de onderdelen a, f en e van de Modelverordening terug te vinden, zij het dat het onderdeel woningruil (f) in de 's-Gravenzandse verordening minder specifiek is neergelegd. De verordening kent wel verschillende gronden waarop de vergunning kan worden *geweigerd* (art. 5).

Een vergunning wordt geweigerd als:

- a. de woning in verhouding tot het inkomen van de verzoeker te goedkoop is en de verzoeker niet uitsluitend op de betreffende woning is aangewezen;
- b. de woning naar het oordeel van B & W te groot of te klein is voor het gezin van de aanvrager;
- c. de aanvrager geen economische binding heeft met de gemeente of enig andere Westlandse gemeente en een woning wil betrekken waarvan de koopc.q. huurprijs minder bedraagt dan de koop- c.q. huurprijsgrens.⁶⁾

6) Waarschijnlijk worden hiermee de financiële grenzen bedoeld die in de Woonruimtebeschikking zijn neergelegd.

De Naaldwijkse woonruimteverordening is eveneens afwijkend van het Model. De verordening zegt alleen dat vergunning wordt verleend indien de aanvrager ingezetene is van de gemeente Naaldwijk of economisch is gebonden aan één der Westlandse gemeenten (art. 6, lid 3) of als de aanvrager voldoet aan de uitzonderingsbepalingen vermeld in de Woonruimtebeschikking 1974, dan wel sociaal gebonden is aan de gemeente (art. 6, lid 4 sub a en b). Herleid naar het Model betekent dat, dat alleen de onderdelen a, b en e van de Modelverordening in de Naaldwijkse verordening zijn opgenomen.

3.1.4 Urgentie

a. factoren waarmee rekening wordt gehouden

Bij de beoordeling of een vergunning zal worden verleend wordt in art. 7, lid 1 Modelverordening rekening gehouden met:

- a. de samenstelling van het huishouden van degene, die de vergunning aanvraagt;
- b. de plaats en de aard van de woongelegenheden, waarover de aanvrager beschikt;
- c. de plaats en de aard van de woongelegenheden, waarop de aanvraag betrekking heeft;
- d. het beroep van de aanvrager en de plaats, waar hij dit uitoefent;
- e. het inkomen van de aanvrager en de huurprijs van de woongelegenheden waarvoor hij vergunning vraagt;
- f. de (reis)afstand tussen de werk- en woongemeente van de aanvrager.

Alleen in de verordeningen van de gemeenten Maasland, De Lier en Monster zijn deze rekeningssfactoren opgenomen, met uitzondering van factor f die ontbreekt in de verordening van Monster.

b. Urgentiecriteriën

Wel kennen alle gemeenten urgentiecriteriën die hetzij in de verordening zijn neergelegd, hetzij op basis van een verordeningartikel door burgemeester en wethouders zijn uitgevaardigd. In het laatste geval is zowel sprake van schriftelijk neergelegde urgentiecriteriën als van praktijkregels die niet zijn neergelegd in openbaar schriftelijk materiaal.

Met uitzondering van de gemeente Naaldwijk is in de verordening van alle gemeenten het vereiste opgenomen dat de mate van urgentie bij het verkrijgen van woonruimte mede bepalend is voor het al dan niet verlenen der vergunning. Dit vereiste is neergelegd in art. 7, lid 2 van de Modelverordening en voorts in de volgende verordeningartikelen: art. 10, lid 2 Monster; art. 7, lid 2 Maasland; art. 9, lid 2 Schipluiden; art. 10, lid 2 De Lier; art. 7, lid 2 Wateringen; art. 4, lid 2 's-Gravenzande.

In de Modelverordening worden geen urgentiecriteriën gegeven. Evenmin zijn op basis van art. 7, lid 2 Modelverordening in een daarvan afgeleide Modelregeling dergelijke criteria neergelegd. Deze bevoegdheid wordt wel gedelegeerd aan een ander gemeentelijk orgaan. Volgens art. 5 Modelverordening zijn burgemeester en wethouders bevoegd in het belang van een doelmatige verdeling van de woonruimte nadere voorschriften te geven.

Een gelijklopende tekst is opgenomen in alle Westlandse woonruimteverordeningen. Zie art. 4, lid 2 Naaldwijk; art. 8 's-Gravenzande; art. 8 De Lier; art. 5 Maasland; art. 8 Monster; art. 7 Schipluiden en art. 5 Wateringen.

Alle gemeenten hebben urgentiecriteriën ontwikkeld, maar deze zijn niet in alle gevallen in een openbaar urgentiesysteem neergelegd. In het navolgende zul-

len wij de urgentiecriteria bespreken, hoofdzakelijk op basis van het verkregen schriftelijk materiaal, aangevuld met mondeling verkregen informatie.

1. De gemeente 's-Gravenzande heeft geen openbaar urgentiesysteem. Uit een gesprek met de betrokken huisvestingsambtenaar bleek ons dat er wel richtlijnen zijn ontwikkeld. Bij elke toewijzing worden de verschillende urgentiefactoren van de gegadigden naast elkaar gelegd. Belangrijk zijn daarbij de duur van de inschrijving en de vraag welke soort woning de gegadigde ambieert. Verder spelen ook een rol de medische en sociale omstandigheden, de woonomstandigheden, de afstand en de leeftijd. De afweging van deze factoren geschiedt per concrete toewijzing afzonderlijk.
2. De gemeente De Lier heeft een uitgebreid 'Toewijzingssysteem voor woningzoekenden' (verder te noemen Toewijzingssysteem) ontwikkeld, omdat deze gemeente het belangrijk vindt 'dat de woningzoekenden inzicht krijgen in de wijze waarop de verdeling tot stand komt' (Toewijzingssysteem, blz. 1). Hoe dit systeem werkt wordt hieronder globaal uiteengezet.

categorieën woningzoekenden

De ingeschreven woningzoekenden worden verdeeld in vijf categorieën: starters, doorstromers, alleenstaanden, buitenlandse werknemers en 65-plussers. Elk van deze categorieën kent twee subcategorieën: inwoners van De Lier en economisch gebonden (of, in het geval van de 65-plussers, sociaal gebonden) aan De Lier.

Voor alle woningzoekenden geldt in principe een wachttijd van een jaar, voordat zij voor toewijzing in aanmerking komen. Bij wijziging van categorie geldt opnieuw een wachttijd van een jaar.

Met uitzondering van de alleenstaanden die zich hebben aangemeld voor een eenpersoonswoning, krijgen alle categorieën bij hun inschrijving een rangnummer (puntentotaal) toegewezen. Het nummer wordt gevormd door het geboortjaar van aanvrager en partner op te tellen bij het jaar van inschrijving. Hoe lager dit nummer, des te groter de kans op toewijzing van een woning.

Behalve door het inschrijvingsnummer wordt de volgorde bepaald door de soort woning die de woningzoekende wil (huur of koop, goedkoop of duur).

- Bij de *doorstromers* wordt het puntentotaal verlaagd op basis van de individuele omstandigheden waarin men verkeert. Hoe urgenter, des te meer aftrekpunten. Hoeveel punten mogen worden afgetrokken is omschreven onder 'urgentiesysteem'.
- *Alleenstaanden* worden als zodanig bemiddeld als zij alleen willen wonen. De volgorde van toewijzing voor een dergelijk type woning wordt ook hier bepaald door geboortjaar plus jaar van inschrijving.
- Voor *buitenlandse werknemers* wordt de volgorde van toewijzing bepaald op dezelfde wijze als bij de doorstromers. Het Toewijzingssysteem noemt een aantal specifieke omstandigheden waardoor buitenlandse werknemers zich onderscheiden van de overige woningzoekenden, nl. 'woonomstandigheden, gezinsgrootte, taal- c.q. cultuurbarrière en de leeftijd van de kinderen'. Het Toewijzingssysteem geeft verder aan dat 'bij hereniging van het gezin wordt nagegaan of er reële kansen zijn op integratie in onze samenleving'. Hoe deze specifieke omstandigheden worden beoordeeld en eventueel in aftrekpunten tot uitdrukking komen, wordt verder niet vermeld. Volgens informatie die ons mondeling werd verstrekt, werden deze criteria niet opgenomen om tot een verlaging in urgentiegraad te leiden.

- Voor *65-plussers* die zich hebben ingeschreven voor een bejaardenwoning geldt weer hetzelfde systeem als voor de doorstromers. Van alleenstaande bejaarden wordt het geboortjaar dubbel geteld. Ook in deze categorie kunnen aftrekpunten worden gegeven.
- Aan *economisch gebonden*en kunnen in alle categorieën extra aftrekpunten worden verleend, afhankelijk van de reistijd en/of de afstand woon- en werkplaats. Voor elk uur reizen wordt een aftrekpunt toegepast, tot een maximum van drie. In hoeverre de afstand tot aftrekpunten leidt is niet aangegeven. Of de sociale gebondenheid van 65-plussers ook tot aftrekpunten kan leiden, en zo ja volgens welk systeem, vermeldt het Toewijzingssysteem evenmin.

urgentiesysteem

In 'uitzonderlijke situaties' kan een woningzoekende hoger op de rangorde lijst komen staan, dan zijn door leeftijd en inschrijvingsdatum gevormde nummer aangeeft. Op deze wijze wordt de urgentie van de woningzoekende verdisconteerd. Het aantal aftrekpunten is afhankelijk van de mate van urgentie en is minimaal 5 en maximaal 10 punten.

soort woning

De volgorde van toewijzing wordt ook bepaald over het type woning dat beschikbaar komt. Bij de registratie wordt aantekening gehouden van het soort-, type-, en klasse woning waar de voorkeur van de woningzoekende naar uitgaat, en waar deze gelet op zijn omstandigheden en de beschikbare woningvoorraad voor in aanmerking kan komen. Maatstaf voor het bepalen van de grootte en de huurprijs van de toe te wijzen woning is de gezinssamenstelling en het inkomen. Bij de toewijzing van nieuw opgeleverde 4-kamer huurwoningen gaan de doorstromers die een goedkopere huurwoning achterlaten voor, dan komen de overige gegadigden overeenkomstig hun rangurgentie. Daarna wordt het totale aantal te verdelen woningen aan de verschillende daarvoor in aanmerking komende categorieën woningzoekenden toegewezen.

3. De gemeente Maastrand heeft (nog) geen urgentiesysteem uitgewerkt. Uit de ons verstrekte mondelinge informatie blijkt dat bij elke vrijgekomen woning nagegaan wordt welke ingeschreven woningzoekende het meest urgent is. De toetsingscriteria zijn de datum van inschrijving en de gezinssamenstelling. Tevens wordt gekeken naar de gewenste soort woning. Zowel inwoners als economisch gebondenen kunnen voor een woonvergunning in aanmerking komen, maar inwoners krijgen voorrang.
4. De gemeente Monster heeft een 'puntensysteem registratie ingeschreven woningzoekenden' samengesteld, op grond waarvan de rangorde in woningtoewijzing wordt bepaald.
 - a) Het hoogste aantal punten (60) wordt verstrekt aan inwoners die een woning achterlaten voor een andere woningzoekende.
 - b) Dan volgen de inwoners die weliswaar een woning achterlaten, doch waarvan deze niet ter beschikking komt aan een andere ingeschreven woningzoekende (45 punten).
 - c) Op de derde plaats komen de inwoners zonder zelfstandige woonruimte en de economisch gebondenen die buiten de Randstad wonen op een afstand van meer dan 50 kilometer van hun werk en geen zelfstandige woonruimte hebben (40 punten).
 - d) De vierde categorie wordt gevormd door bovenvermelde economische gebondenen die wel zelfstandige woonruimte hebben (30 punten).

-
- e) Op de vijfde plaats komen de economisch gebondenene die in de Randstad wonen op een afstand van minder dan 50 kilometer van hun werk en niet in het bezit zijn van zelfstandige woonruimte (20 punten).
- f) De laatste categorie zijn dezelfde economisch gebondenene, die wel over zelfstandige woonruimte beschikken (10 punten).

Het aantal urgentiepunten kan worden verhoogd op grond van:

- dringende sociale en/of medische indicaties: in beide gevallen 5 tot 10 punten;
- de duur van inschrijving: 2 tot 4 jaar 5 punten, 4 jaar en langer 10 punten;
- de leeftijd (geldt alleen voor de ingezetenen van Monster die niet over zelfstandige woonruimte beschikken) 25-30 jaar 5 punten, 30 jaar en ouder 10 punten.

Het puntensysteem geeft geen informatie over een onderverdeling naar woonwensen en naar de aanbod van de vrijkomende soort woning. Dat woonwensen en aanbod factoren zijn die de kans op woonruimte mede bepalen wordt echter wel met zoveel woorden gesteld in de opmerkingen die aan het puntensysteem zijn toegevoegd.

5. In Naaldwijk zijn de nadere voorschriften voor de doelmatige verdeling van de woonruimte neergelegd in een Besluit van burgemeester en wethouders van 11 november 1982 (verder te noemen het Besluit). De uitwerking van dit besluit is gegeven in de 'Huishoudelijke richtlijnen voor de centrale registratie van woningzoekenden te Naaldwijk (koop en huur)'.

Het Besluit:

- De voorschriften gelden zowel voor huur- als voor koopwoningen en hebben tot eerste doel om de doorstroming te bevorderen. Degene die woonruimte achterlaat, geniet bij de selectie van kandidaten voor zowel koop- als huurwoningen enige voorrang. Voorts wordt bij het bepalen van de volgorde rekening gehouden met inschrijfdatum, gezinsgrootte, inkomen, leeftijd, sociale en/of medische indicatie en wensen van de betrokken kandidaat.
Bij het bepalen van de voorrang wordt tevens rekening gehouden met de afstand woongemeente-werkgemeente, de uitvoering van plannen ten behoeve van het algemene belang (sanering, rehabilitatie) en het belang van vestiging in Naaldwijk van personen in verband met het goed functioneren van openbare en/of gemeenschapsvoorzieningen.
- In het besluit is verder opgenomen dat alleen aan legale buitenlandse werknemers woonruimte wordt toegewezen.
- Burgemeester en wethouders zijn bevoegd om in bijzondere gevallen en na advies van de Commissie Woonruimte-aangelegenheden, van deze regels af te wijken.

De huishoudelijke richtlijnen:

categorie woning

Rekening houdend met de woonwensen, de financiële draagkracht en de passendheid van de woning worden de woningzoekenden ingeschreven naar de onderscheiden typen huur- en koopwoningen.

puntenwaardering

Evenals de gemeente Monster heeft de gemeente Naaldwijk een punten-

schaal ontwikkeld. Hoe groter het aantal punten, des te hoger de urgentie. De puntenwaardering is als volgt:

- ingezetenen van de gemeente - 15 punten
- laat woning achter die beschikbaar komt voor een Naaldwijkse woningzoekende - 50 punten
- ingeschrevenen zonder zelfstandige woonruimte - 25 punten
- economisch gebondenene aan de gemeente Naaldwijk die woonachtig zijn in de gemeenten 's-Gravenhage, Rijswijk, Voorburg, Delft, Hoek van Holland, Vlaardingen, Maassluis, Schiedam en Rotterdam - 5 punten
- economisch gebondenene aan de gemeente Naaldwijk, die woonachtig zijn buiten het Westland en de gemeenten als hierboven vermeld - 35 punten.

Een combinatie van deze punten leidt tot de volgende urgentieverdeling (aldis de 'Toelichting' op de 'Huishoudelijke richtlijnen').

- a) De urgentste categorie ingezetenen van de gemeente omvat degenen die een woning achterlaten ten behoeve van de doorstroming.
(15 + 50) = 65 punten
- b) De tweede categorie wordt gevormd door de economisch gebondenene die geen woonruimte bezitten en meer dan 100 kilometer van hun werk wonen.
(25 + 35) = 60 punten
- c) Dan komen de ingezetenen van de gemeenten die geen zelfstandige woonruimte hebben.
(15 + 25) = 40 punten
- d) De vierde groep zijn de economisch gebondenene die beschikken over woonruimte, doch meer dan 100 kilometer van hun werk wonen.
35 punten
- e) Groep vijf zijn de economisch gebondenene die geen woonruimte hebben en op ongeveer 50 tot 100 kilometer van hun werk wonen.
(25 + 5) = 30 punten
- f) Als zesde komen de Westlanders zonder woonruimte.
25 punten
- g) De laatste groep wordt gevormd door de economisch gebondenene die woonruimte heeft op een afstand van ongeveer 50 tot 100 kilometer.
5 punten
- h) Een Westlander die woonruimte heeft, krijgt geen punten.

Opgemerkt moet worden dat deze urgentieverdeling ten aanzien van de kilometergrenzen voor economisch gebondenene niet spoort met de puntenwaardering op dit punt. Maakt de puntenwaardering onderscheid tussen degenen die binnen of buiten een straal van 15 kilometer wonen (dit kan althans worden opgemaakt uit de gemeenten die genoemd worden), in de urgentieverdeling worden grenzen van 50 en 100 kilometer opgevoerd. Navraag leert dat met de 50 kilometergrens bedoeld wordt al degenen die niet in het Westland wonen.

Het aantal punten waar een woningzoekende op uitkomt, kan met 5, 10 of 15 punten verhoogd worden indien sprake is van een gewenste, noodzakelijke respectievelijk dringend noodzakelijke medische indicatie. Een soortgelijke puntenschaal is van toepassing bij een sociale indicatie.

In de Toelichting wordt nog het volgende opgemerkt: 'Een buitenlandse werknemer doet in het geheel mee zoals iedere Nederlander. Voor hem gelden beperkende bepalingen met betrekking tot de tijdsduur van economische binding'. Welke die beperkende bepalingen zijn en of dit bv. leidt tot puntenaftrek wordt niet nader verklaard. Uit mondeling verstrekte informatie blijkt, dat deze zinsnede niet langer van toepassing is. Hij refereert aan een bepaling uit het Besluit die al is geschrapt.⁷⁾

6. Het puntensysteem van de gemeente Schipluiden gaat uit van een aantal *basispunten* voor degenen die niet wonen, of te klein wonen, gekoppeld aan het aantal kamers waarvoor zij in aanmerking komen.

Degenen die niet wonen of te klein wonen:

alleenstaanden	= 4 punten	= 3 kamers
2 en 3 personen	= 6 punten	= 3 kamers
4 en 5 personen	= 8 punten	= 4 kamers
6 of meer pers.	= 10 punten	= 5 kamers of meer

Aan deze basispunten kunnen zowel voor economisch gebondenen, mits woonachtig buiten een straal van 15 kilometer vanuit Schipluiden, als voor inwoners van de gemeente Schipluiden punten worden toegevoegd naar rato van de termijn van economische gebondenheid c.q. inwonerschap:

1 t/m 4 jaar	1 punt
5 t/m 9 jaar	2 punten
10 jaar of langer	3 punten

Aan economisch gebondenen die — al dan niet zelfstandig — binnen een straal van 15 kilometer wonen, worden geen punten toegekend.

Naast deze basispunten kunnen extra punten worden toegekend volgens de volgende criteria:

- Gezinsamenstelling: voor elk gezinslid boven de twee personen 1 punt
- Lidmaatschap woningbouwvereniging: 0,5 punt per jaar met een maximum van 3 punten (te rekenen vanaf de 21-jarige leeftijd).
- Duur van inschrijving: 0,5 punt per jaar vanaf 18 jaar.

- Leeftijd:

t/m 20 jaar	1 punt
21 t/m 23 jaar	2 punten
24 t/m 26 jaar	3 punten
27 t/m 29 jaar	4 punten
30 jaar en ouder	5 punten

Indien de (aanstaande) partner van de ingeschrevene 24 jaar of ouder is, wordt 1 punt extra toegekend.

7) In het Besluit van januari 1979 was nog de volgende bepaling opgenomen:

E. Bij de toewijzing van woonruimte aan buitenlandse werknemers dient tevens in aanmerking te worden genomen: — dat de betrokkene tenminste 3 jaar economisch gebonden is aan de gemeente danwel tenminste 5 jaar werkzaam is in Nederland; — dat de betrokkene in het bezit is van de vereiste verblijfsvergunning en verwacht mag worden dat deze niet wordt ingetrokken.

- Bijzondere omstandigheden: het college van B & W kan na advies van de daarvoor ingestelde vaste commissie van advies (zie art. 11 Woonruimteverordening Schipluiden) op grond van bijzondere omstandigheden maximaal 3 punten extra toekennen.

7. De gemeente Wateringen heeft (nog) geen urgentiecriteria op schrift gesteld. In een gesprek met de betrokken huisvestingsambtenaar werd ons meegedeeld dat het opstellen van dergelijke urgentiecriteria wel wordt overwogen. De praktijk die thans wordt gevolgd is, volgens dezelfde informant, dat de duur van de inschrijving het belangrijkste criterium is. In uitzonderingsgevallen kunnen een medische indicatie of een sociaal rapport aanleiding geven tot een voorrangsbehandeling. Evenals de andere Westlandse gemeenten weegt voor economisch gebonden de reisafstand mee. Een relatief korte reisafstand betekent een achterstelling in urgentie.

3.2 Samenvatting

Bezien vanuit de positie van buitenlandse werknemers leveren de verordeningen het volgende beeld op:

3.2.1 Bemiddeling

De verordnungsartikelen inzake bemiddeling leveren geen onderscheiden behandeling op buitenlandse werknemers jegens de overige woningzoekenden. Zowel de buitenlandse werknemers die binnen de gemeente wonen en niet over passende huisvesting beschikken als zij die in een andere gemeente wonen doch een economische binding aan de betreffende gemeente hebben zijn bemiddelbaar.

3.2.2 Vergunningverlening

De criteria voor de vergunningverlening liggen merendeels in het verlengde van de bemiddelingsregelen, en leiden in beginsel evenmin tot onderscheid. Een uitzondering vormt de verordening van de gemeente 's-Gravenzande. Een vergunning kan volgens deze verordening worden geweigerd als de woning in verhouding tot het inkomen van de verzoeker te goedkoop is, of als de woning voor het gezin van de aanvrager te groot of te klein is. Weigering van een vergunning omdat deze te klein is, zou voor buitenlanders een kneipunt kunnen vormen. Volgens mondeling verkregen informatie zou het betreffende artikel nog nooit voor dit doel zijn aangewend.

3.2.3 Urgentie

Onderscheid vloeit wel voort uit de urgentiebepalingen. Wij behandelen deze in het navolgende per afzonderlijk probleempunt. De tekst van de urgentieregels is de voornaamste bron; soms wordt verslag gedaan op basis van mondeling verkregen informatie.

Algemeen

Alle Westlandse gemeenten hebben *eigen urgentiesystemen* ontwikkeld die onderling zeer verschillen. Dit betekent dat de urgentiegraad — en daarmee de kans op toewijzing van een woning — voor elke afzonderlijke gemeente anders ligt.

Met uitzondering van de gemeenten 's-Gravenzande, Wateringen en Maasland zijn de urgentiesystemen schriftelijk vastgelegd en openbaar. Volgens mondelinge informatie bestaan er in 's-Gravenzande wel interne richtlijnen en wordt het opstellen van openbare urgentiecriteria in Wateringen thans overwogen.

Urgentiecriteria

1. In alle gemeenten is de *inschrijvingsduur* mede bepalend voor de mate van urgentie. Verhuizing binnen het Westland betekent opnieuw inschrijven en

een relatieve achteruitgang in urgentiegraad. Voor de gemeenten Wateringen, Maasland en 's-Gravenzande is niet vast te stellen hoe zwaar de inschrijvingsduur meetelt, bij gebrek aan openbare richtlijnen. Naaldwijk noemt de inschrijvingsduur mede bepalend voor de urgentiegraad, maar werkt dit criterium niet concreet uit. Informeren wij hieromtrent bij de gemeente nader, dan blijkt deze duur vooral mee te spelen als de inschrijving langer dan drie jaren belooft. Een verdere concretisering ontbreekt. In de gemeente De Lier geldt voor alle woningzoekenden in principe een wachttijd van een jaar, voordat zij voor toewijzing in aanmerking komen. Bij wijziging van categorie (zie 3.1.4, onder 2) geldt opnieuw een wachttijd van een jaar.

2. Met name in de gemeenten Naaldwijk, Monster, De Lier en enigermate ook in Schipluiden wordt volgens de urgentiesystemen belang gehecht aan de *doorstroming* van woningzoekenden. Dit kan een positief effect hebben op het aanbod van goedkope woningen. Het kan echter ook betekenen dat doorstromers voorrang hebben bij het betrekken van grotere woningen, waarna alleen de kleinere woningen resten voor de starters en de economisch gebonden. Een te kleine woning kan ten opzichte van een buitenlandse werknemer als 'niet passend' worden beschouwd waarna gezinshereniging niet wordt toegestaan. Dit verschil in effect is niet verdisconteerd in de doorstromingsregelingen.
3. De *leeftijd* wordt meegewogen in de urgentiecriteria van Naaldwijk, De Lier, Monster en Schipluiden. In Naaldwijk ontbreekt de concrete uitwerking. Vragen wij hieromtrent na bij deze gemeente, dan blijkt de leeftijd een zeer belangrijk criterium te zijn. Binnen de onderscheiden urgentiecategorieën staat de oudste in leeftijd telkens bovenaan. Voor de De Lier is het geboortjaar van de aanvrager van groot belang bij de vaststelling van de urgentiegraad. In Monster is het leeftijds criterium relatief minder belangrijk. Volgens mondelinge informatie is de leeftijd alleen van belang ter vaststelling van de urgentievolgorde bij de starters. In Monster ligt het zwaartepunt bij de woonsituatie van de aanvrager (10 tot 60 punten) en veel minder bij de leeftijd (5 of 10 punten). Schipluiden zit daar tussenin. In de laatste gemeente weegt de leeftijdscomponent bijna even zwaar mee als de punten voor niet- of te klein behuisden en als die voor economisch gebonden en voor inwoners. De Lier laat de leeftijd van de (aanstaande) partner even zwaar meewegen als die van de aanvrager. Monster laat de leeftijd van de partner buiten beschouwing. In Schipluiden weegt de leeftijd van de (aanstaande) partner enigermate mee, mits deze 24 jaar of ouder is.
4. Waarschijnlijk zullen alle gemeenten in hun urgentiebepaling wel rekening houden met *bijzondere omstandigheden*, hoewel voor de gemeenten 's-Gravenzande en Maasland informatie daaromtrent ontbreekt. De gemeenten Naaldwijk en Monster kennen extra punten toe (5, 10 of 15, respectievelijk 5 tot 10, afhankelijk van de omstandigheden) op sociale of medische indicatie, echter alleen wanneer dit dringend noodzakelijk blijkt. In uitzonderlijke situaties kunnen eveneens in de gemeente De Lier bijzondere omstandigheden van invloed zijn op de urgentievolgorde. Al naar gelang de dringendheid van het specifiek geval kunnen 5, 10 of 15 aftrekpunten worden verleend. Bijzondere omstandigheden kunnen er ook in de gemeente Schipluiden toe leiden dat de urgentiegraad verhoogd wordt. Maximaal kunnen 3 punten worden toegekend, een waardering die globaal genomen gelijk is aan die van Naaldwijk en Monster. Mondelinge informatie over de gemeente Wateringen leert dat een medische indicatie of een sociaal rapport kan leiden tot een voorrangbehandeling.
5. In de urgentiewaardering van alle gemeenten is de *woon-werkafstand* van

belang. Als regel werkt een relatief korte reisafstand drukkend op de urgentiegraad.

De gemeente Schipluiden verleent geen urgentiepunten aan de economisch gebundene die binnen een straal van 15 kilometer woont (dit betekent woont in het Westland of bv. in Den Haag, Rijswijk, Voorburg, Pijnacker, Delft, Rotterdam, Schiedam, Vlaardingen, Maassluis of Hoek van Holland). Alle economisch gebonden die verder weg wonen, krijgen al naar gelang de duur van de inschrijving 1, 2 of 3 punten.

De gemeente De Lier verleent urgentie-aftrekpunten. De berekening ervan wordt afhankelijk gesteld van de 15 kilometercirkel, maar het Toewijzingsstelsel vermeldt niet hoe deze berekening wordt gemaakt. Verder kan ook de reisduur per openbaar vervoer meespelen: voor elk uur reizen een aftrekpunt, met een maximum van drie. Ook hier geldt dus dat personen die verder weg wonen een hogere urgentie krijgen.

In de Toelichting bij de huishoudelijke richtlijnen van de gemeente Naaldwijk wordt onderscheid gemaakt tussen economisch gebonden die op een afstand van ongeveer 50 tot 100 kilometer wonen en economisch gebonden die op meer dan ongeveer 100 km afstand wonen. Hebben zij elders zelfstandige woonruimte dan krijgen zij 5 respectievelijk 35 punten, hebben ze dat niet dan komen er voor elk 25 punten bij. Nadat wij daaromtrent informeerden, werd ons meegedeeld dat de 50 kilometer moet worden gelezen als 'buiten het Westland'. Is men bv. in Den Haag of Rotterdam woonachtig dan wordt men geacht op een afstand van 50 tot 100 kilometer te wonen. Verder vermeldt de Toelichting dat een ingezetene van één van de overige Westlandse gemeenten geen punten krijgt, onafhankelijk van de vraag of er sprake is van enige economische binding. Per saldo maakt Naaldwijk dus ook onderscheid tussen personen die in het Westland wonen, in de omliggende gemeenten gehuisvest zijn, of in verder weg gelegen plaatsen wonen.

De gemeente Monster maakt bij de economisch gebonden onderscheid tussen personen die in de Randstad wonen, op een afstand van 0-50 kilometer en personen die buiten de Randstad wonen, op een afstand van meer dan 50 kilometer. De eerste groep krijgt 10 punten, de tweede 30. Is men niet in het bezit van eigen woonruimte, dan komen daar voor beide groepen 10 punten bij. Hierbij moet worden opgemerkt dat de gemeente 's-Gravenhage binnen de 50-kilometergrens ligt. Anders dan bv. bij Naaldwijk wordt er in Monster geen onderscheid gemaakt tussen personen die in het Westland woonachtig zijn en personen die verder weg wonen.

Van de drie overige gemeenten (Maasland, 's-Gravenzande en Wateringen) is inzake de woon-werkafstand geen systeem openbaar gemaakt. Deze gemeenten deelden ons wel mondeling mee dat een relatief korte reisafstand drukkend kan werken op de urgentie.

6. Uit de toewijzingscriteria c.q. uit mondeling verstrekte informatie is ons gebleken dat er in de toewijzingsvolgorde van de gemeenten Naaldwijk, 's-Gravenzande, Maasland en De Lier wordt gekeken naar het *type woning* waar de woningzoekende gezien diens inkomen en/of de gezinssamenstelling voor in aanmerking kan komen.

Een soortgelijke verdeling kan ook worden afgeleid uit het puntensysteem van Schipluiden.

De gemeente Monster maakt in haar puntensysteem geen onderscheid naar de soort woning. Wel wordt er in een aan het puntensysteem gehechte pagina opgemerkt dat de 'woonwensen en het aanbod' (van soort woningen? red.) meewegen.

3.2.4 *Buitenlandse werknemers* *Algemeen*

Alleen in de toewijzingscriteria van de gemeenten Naaldwijk en De Lier zijn aparte regelingen opgenomen met betrekking tot buitenlandse werknemers. Volgens het Besluit van Naaldwijk komt alleen voor toewijzing in aanmerking

de buitenlandse werknemer die een verblijfsvergunning bezit, die bovendien (naar mag worden verwacht) niet wordt ingetrokken. In de Toelichting bij de huishoudelijke richtlijnen wordt nog opgemerkt dat een buitenlandse werknemer in principe gelijk wordt behandeld met een Nederlander, doch dat 'voor hem' (waarschijnlijk wordt bedoeld 'voor de buitenlandse werknemer') beperkende bepalingen gelden met betrekking tot de tijdsduur van de economische binding. Welke die beperkende bepalingen zijn wordt in de Toelichting niet uiteengezet. Volgens mondelinge informatie is deze bepaling ook niet meer van toepassing, omdat de zinsnede waaraan bovenstaande opmerking zou refereren inmiddels is geschrapd uit het Besluit. (Zie noot 7 van dit hoofdstuk).

In het Toewijzingssysteem van de gemeente De Lier zijn de buitenlandse werknemers als aparte categorie opgenomen. Bij deze groep is de volgorde van toewijzing dezelfde als bij de categorie doorstromers, maar daarnaast wordt aandacht besteed aan 'hun specifieke problemen', waarbij worden genoemd 'hun woonomstandigheden, de gezinsgrootte, de taal, c.q. cultuurbarrière en de leeftijd van de kinderen'. Op welke wijze deze elementen meespelen bij de toewijzing wordt echter niet vermeld. Verder stelt het Toewijzingssysteem dat 'bij hereniging van een gezin wordt nagegaan of er reële kansen zijn op integratie in onze samenleving'. Ook bij dit aspect wordt niet vermeld welke maatstaven hiervoor gelden. Volgens mondelinge informatie leiden deze 'specifieke problemen' niet tot verlaging van de urgentiegraad.

Huisvesting illegalen

Met uitzondering van de gemeente Naaldwijk zijn in geen van de toewijzingssystemen bijzondere bepalingen opgenomen inzake het (niet) inschrijven van een illegaal in Nederland verblijvende buitenlander als woningzoekende of het verlenen van een vergunning aan hem. Het is echter waarschijnlijk dat geen van de Westlandse gemeenten woningen toewijzen aan een persoon waarvan zij weten of vermoeden dat deze illegaal in Nederland verblijft. Alle gemeenten beaamden dit. Illegalen melden zich niet bij de gemeenten, noch bij het bevolkingsregister, noch bij het huisvestingsbureau, laat staan dat zij worden bemiddeld.

Gezinshereniging

In geen van de Westlandse woonruimteverordeningen of toewijzingscriteria zijn speciale regelingen opgenomen inzake gezinshereniging. Alleen in het Toewijzingssysteem van de De Lier wordt impliciet gewezen op deze mogelijkheid. Eventueel is de wens tot gezinshereniging onder te brengen onder het criterium 'bijzondere omstandigheden', doch een puntenscore in deze categorie levert in verhouding weinig punten op. Niet duidelijk is of eveneens de leeftijd van de echtgenoot in de puntenwaardering meetelt indien deze niet in Nederland verblijft. Met name voor het puntenstelsel van De Lier is dit van belang omdat de leeftijd van de partner meetelt op de urgentieschaal. Volgens mondelinge informatie telt de leeftijd van de buitenslands verblijvende partner in De Lier ook mee.

Volgens onze Naaldwijkse informant was het ook niet noodzakelijk om dit criterium in het urgentiesysteem op te nemen, omdat de buitenlanders al tot de topurgenten behoren op grond van leeftijd en inschrijvingsduur. Extra punten voor gezinshereniging zouden niet tot een hogere positie op de urgentielijst leiden.

Gezinsgrootte

Geen van de Westlandse regelingen gaat in op de vraag of de elders verblijvende kinderen ook meewegen in de urgentie en/of in de grootte van de woning. Alle gemeenten deelden mee dat met deze kinderen ook rekening wordt gehouden. De buitenlander kan zelf opgeven hoeveel personen tot zijn gezin behoren. Al naar gelang de grootte van dit gezin komt hij in aanmerking voor een bepaald type woning.

4.1 Inleiding

In kringen van *buitenlandse werknemers* bestaat kritiek op het toewijzingsbeleid van woningen door de Westlandse gemeenten. Sommige van deze gemeenten zouden slechts met mondjesmaat woningen aan buitenlanders toewijzen, anderen een afhoudend beleid voeren. Verder is men van mening dat de gemeenten geen werkelijk beleid hebben ontwikkeld inzake het herhuisvesten van de noodgehuysvesten. De wens van de buitenlanders gaat bij de herhuisvesting merendeels uit naar eengezinswoningen, met als belangrijkste achterliggende reden de overkomst van het gezin. Groepsgewijze huisvesting, bv. in pensions, zou slechts een tijdelijke oplossing betekenen.

De *Westlandse gemeenten* stellen alle dat zij bij de woningtoewijzing geen onderscheid maken tussen Nederlanders en buitenlanders. In principe kunnen alle noodgehuysvesten en allen die werken in het Westland doch daarbuiten zijn gehuisvest, in aanmerking komen voor een eigen woning. De gemeenten constateren dat slechts een gering aantal buitenlanders zich als woningzoekende laat registreren. In het algemeen zijn alleen degenen die hun gezin willen laten overkomen geïnteresseerd in een woning, de andere verkiezen hun goedkope huisvesting op de tuinderijen boven duurdere zelfstandige of groepsgewijze huisvesting binnen de bebouwde kom. Ook is een aanmerkelijk deel van de buitenlanders buiten het Westland gevestigd (met name in Den Haag) doch onder de ingeschreven woningzoekenden bevinden zich evenmin veel buitenlanders uit deze en andere steden rondom het Westland.

De ervaringen die de gemeenten hebben met de huisvesting van buitenlanders in pensions worden als slecht beschreven. Deze liepen alle geleidelijk aan leeg. Ook voor de groepsgewijze huisvesting in een eengezinswoning blijkt de belangstelling gering.

De gemeenten ervaren twee belangrijke knelpunten bij het huisvesten van buitenlandse werknemers: het niet accepteren van een aangeboden woning vanwege de hoge huurprijs of omdat de woonwensen van de buitenlander inmiddels gewijzigd waren (onder andere niet doorgaan van gezinshereniging) en het structurele tekort aan woningen, waardoor de wachttijden voor een woning oplopen.

Uit het *onderzoekmateriaal* is gebleken dat naar de tekst van de woonruimteverordeningen van de Westlandse gemeenten geen onderscheid wordt gemaakt tussen ingeschreven buitenlandse werknemers en de overige ingeschreven woningzoekenden. Het voorbehoud in de 's-Gravenzandse verordening dat een vergunning kan worden geweigerd als de woning voor het gezin van de aanvrager te klein is, zou in de praktijk niet als weigeringsgrond ten opzichte van buitenlanders worden toegepast.

De opvatting van de afzonderlijke Westlandse gemeenten dat de woningaanvragen van buitenlandse werknemers aan dezelfde criteria worden getoetst als die van de overige woningzoekenden, geeft weliswaar aan buitenlanders formeel gelijke rechten en kansen op een toewijzing als de overige woningzoekenden, maar kan materieel wel een onderscheiden behandeling tot gevolg hebben. Met name in de urgentiecriteria zitten elementen die meer rekening

houden met de specifieke factoren van de oorspronkelijke groep woningzoekenden dan met die van de buitenlanders die de laatste tien jaren in het Westland zijn komen wonen en/of werken.

In paragraaf 4.2 zullen wij de verschillende elementen uit de urgentiecriteria die — mogelijk — in het nadeel werken van buitenlandse werknemers aangeven.

In paragraaf 4.3 gaan wij in op knelpunten van andere aard.

Beide paragrafen zijn steeds per sub-onderwerp voorzien van aanbevelingen.

Met nadruk stellen wij dat onze conclusies berusten op schriftelijk materiaal, aangevuld met gesprekken met de gemeenten en met de organisaties voor buitenlanders. Hoe de toewijzing zich uiteindelijk in de praktijk gedraagt, is niet door ons onderzocht. Wat wij hebben willen onderzoeken is, of er in de toewijzingsregels van de gemeenten onderscheid wordt gemaakt tussen Nederlanders en buitenlanders. Om te weten te komen hoe de toewijzing in de praktijk verloopt, dient meer informatie te worden verwerkt, zoals de toewijzingsdossiers van een of meer jaren en de notulen van de bijeenkomsten van de woningtoewijzingscommissies.

Dat het zinvol lijkt om het toewijzingsbeleid nader te beschouwen, blijkt onder andere uit de aantallen ingeschreven woningzoekende buitenlandse werknemers en uit de aantallen toegewezen woningen aan hen. (zie de tabellen onder 2.3.2). Van een consistent patroon is in het geheel geen sprake. De gemeente Naaldwijk heeft bv. 4,5 maal meer Turken en Marokkanen onder haar bevolking dan 's-Gravenzande (288 - 62), terwijl het verschil in toegewezen zelfstandige woningen daaraan verre van evenredig is (± 90 pers. - 3 a 5 pers.).

4.2 Knelpunten in de urgentiecriteria

4.2.1 Onduidelijkheid

Conclusies

Naar onze mening is geen van de Westlandse gemeenten er in geslaagd om een sluitend en controleerbaar urgentiesysteem te ontwikkelen. Hoewel de verschillende elementen die bij een urgentiebepaling een rol spelen zich bezwaarlijk alle in punten laten uitdrukken, laten de huidige systemen erg veel gemeentelijke beleidsvrijheid toe. Met name geldt dit voor de toewijzingsystemen van de gemeenten Maastrand, 's-Gravenzande en Wateringen die, bij gebrek aan openbare richtlijnen voor toewijzing en urgentie, oncontroleerbaar zijn. Daarnaast moeten wij vaststellen dat veel noodzakelijke informatie niet rechtstreeks uit de toewijzingssystemen zelf is af te leiden. Bij alle gemeenten hebben wij om nadere uitleg moeten vragen. Niet op de laatste plaats was dit het geval met urgentiecriteria die van belang zijn voor buitenlanders, zoals het meetellen van (de leeftijd van) de echtgenoot en de kinderen (Naaldwijk, De Lier, Monster, Schipluiden), op welke wijze de 'specifieke problemen' van buitenlanders worden meegewogen (De Lier), en het beleid ten opzichte van illegalen.

In geen van de gemeenten is het mogelijk om uitsluitend op basis van de toewijzingscriteria vast te stellen hoeveel urgentiepunten een bepaalde woningzoekende gezien zijn omstandigheden heeft.

Aanbevelingen

In situaties waarin sprake is van een sterke spanning tussen vraag en aanbod is het van groot belang dat de woningzoekende inzicht heeft in de urgentiecriteria. Vermoedelijk kan al veel ergernis over de lange wachttijden worden weggenomen als deze criteria openbaar en volledig zijn. Geen van de gemeentelijke criteria voldoet aan deze norm. De gemeenten Maastrand, 's-Gravenzande en Wateringen zouden hun urgentiecriteria op papier moeten zetten en publiceren. De overige gemeenten dienen de onderdelen die nu onduidelijkheid te weeg brengen aan te passen. De beleidsvrijheid die de gemeenten zich voorbehouden om op grond van bijzondere omstandigheden af te wijken van de urgentievolgorde, mag niet tot gevolg hebben dat het toewijzingssysteem oncontroleerbaar wordt. Wordt van de volgorde afgeweken, dan dient daarvan

zoveel mogelijk verantwoording te worden afgelegd.

Het verdient aanbeveling om het urgentiesysteem in de woonruimteverordeningen zelf op te nemen en de vaststelling ervan niet te delegeren aan de colleges van B & W. Het betreft hier immers een onderwerp dat, gezien het belang ervan, bezwaarlijk als uitvoering van een raadsbesluit kan worden beschouwd. Het vaststellen van urgentiebepalingen die uiteindelijk de toewijzingsvolgorde bepalen, lijkt ons een daad van regelgeving die aan de gemeenteraad zou moeten worden voorbehouden.¹⁾

4.2.2 *Gebrek aan regionale coördinatie*

Conclusies

Zoals gezegd zijn de toewijzingssystemen van de zeven gemeenten alle verschillend. Tussen de systemen onderling is weinig of geen regionale coördinatie waar te nemen. Dit heeft onder andere tot gevolg dat een woningzoekende zich bij wijziging van woon- of werkgemeenten opnieuw als woningzoekende moet laten registreren. Omdat de inschrijvingsduur een belangrijke factor is bij de vaststelling van de urgentiegraad, betekent dit een relatieve achteruitgang in urgentie. Inschrijving in de gemeente De Lier betekent zelfs automatisch een (nieuwe) wachttijd van een jaar.

Dit systeem kan meer dan evenredig ten nadele werken van de buitenlandse werknemer, omdat hij meer van woongemeente pleegt te wisselen dan de andere woningzoekenden.

Binnen het Samenwerkingsorgaan hebben de gemeenten in 1980 besloten om met betrekking tot de huisvesting van buitenlandse werknemers geen gezamenlijke beleidsmaatregelen te treffen.

Aanbevelingen

De Westlandse gemeenten zouden hun toewijzingsbeleid sterker regionaal moeten coördineren. Als vervolg op de Westlandse Model-woonruimteverordening zou daarbij gekomen kunnen worden tot een uniform toewijzingssysteem dan wel tot een verdere gelijktrekking van de gestelde urgentiecriteria. Dit zou betekenen dat de buitenlander (maar ook de Nederlander) die verandert van woon- of werkgemeente binnen het Westland zijn urgentiegraad behoudt en zich niet opnieuw als woningzoekende hoeft te laten inschrijven. Zijn urgentiegraad is dan ook niet meer afhankelijk van de gemeente waarin hij toevallig woont of werkt. Daarnaast kan in Westlands verband wellicht beter tot een huisvestingsbeleid — en tot de concretisering ervan in de urgentiecriteria — ten opzichte van buitenlandse werknemers worden gekomen dan door de gemeenten afzonderlijk.

4.2.3 *Effecten van doorstroming*

Conclusies

Met name uit de urgentiesystemen van de gemeenten Naaldwijk, Monster, De Lier en enigermate ook uit die van Schipluiden is af te leiden dat een groot belang wordt gehecht aan doorstroming. Reeds gehuisveste inwoners die een andere woning behoeven, komen hoog op de urgentielijst. In het geval een doorstromer wenst te verhuizen naar een duurdere of een kleinere woning, werkt dit systeem in het voordeel van de woningzoekende die een goedkope of een grote woning behoeft. De vraag van buitenlandse werknemers betreft vaak grote of goedkope woningen, zodat de doorstroming ook gunstig uitwerkt op hun woonwensen.

Het omgekeerde is het geval als de doorstromers groter willen gaan wonen. Zelfs als de (startende) buitenlandse werknemer gezien zijn gezinssamenstelling meer behoefte heeft aan een grotere woning dan de doorstromer krijgt toch de laatste extra urgentiepunten. Dit knelpunt is niet in de doorstromingsregeling verdisconteerd. Waarschijnlijk heeft men zich deze keerzijde niet ge-

1) Art. 211, lid 2 Gemeentewet regelt de machtiging van de gemeenteraad aan B & W om besluiten van de raad *uit te voeren*, niet om zelfstandig regelgeving te scheppen.

realiseerd, omdat starters meestal geen grote woningen behoeven. Buitenlandse werknemers die hun gezin willen laten overkomen hebben daarentegen vaak wel een grote woning nodig. Het niet beschikken over passende woonruimte voor hen en hun gezinsleden kan er zelfs toe leiden dat door de bevoegde autoriteiten geen toestemming voor gezinshereniging wordt verleend.²⁾

Aanbevelingen

De bezwaren die aan het huidige doorstromingssysteem zijn verbonden, zouden kunnen worden weggenomen door naast de doorstroming ook de reële behoefte aan een grote woning mee te laten wegen. In principe zouden de grote woningen moeten worden toegewezen aan degene die deze het hardst nodig hebben en niet aan degene die met een kleinere woning zou kunnen volstaan, doch gezien zijn urgentiepunten en de gezinssamenstelling recht heeft op toewijzing van de grote woning. Voor buitenlanders kan dit tot gevolg hebben dat er meer passende woonruimte wordt aangeboden, waardoor ook de gezinshereniging niet wordt belemmerd om reden van gebrek aan grote woningen. Een tweede mogelijkheid zou zijn om een bepaald percentage grote woningen te reserveren voor starters.

4.2.4 *Woon-werkafstand*

Conclusies

Voor alle Westlandse gemeenten geldt dat een relatief korte reisafstand drukkend werkt op de urgentiehoogte. Een woningzoekende die in het Westland of in één van de omliggende gemeenten woont, wordt in het algemeen niet als zeer urgent ingeschaald, zeker niet als hij elders over zelfstandige huisvesting beschikt. Dit betekent dat een buitenlandse werknemer die zijn noodhuisvesting in het Westland opgeeft en — bij gebrek aan alternatieven in het Westland — woonruimte betreft in Den Haag of Rotterdam, zijn kans op toewijzing van een woning in het Westland aanzienlijk verkleint, zeker wanneer hij elders zelfstandige woonruimte heeft gevonden.

Hoewel er bij een krappe woonruimtemarkt zeker redenen kunnen zijn om de economisch gebonden die op verre afstand wonen enige voorrang te geven boven degenen die dichtbij gehuisvest zijn, is het bezwaarlijk als zo'n voorrangbehandeling voor de ene categorie er tevens toe leidt dat de kans op toewijzing van een woning voor de andere categorie zo goed als uitgesloten is.

Aanbevelingen

Omdat het betrekken van woonruimte in de randgemeenten van het Westland vaker uit nood is geboren dan dat het een vrije keuze van de buitenlandse werknemer, zou kunnen worden overwogen om deze keuze niet te laten volgen door een daling op de urgentielijst. Buitenlanders die, in een dergelijke positie verkeren en te kennen geven bij voorkeur in het Westland te wonen, zouden dezelfde urgentiegraad moeten verkrijgen als een inwoner van het Westland die niet over zelfstandige woonruimte beschikt. Op deze wijze behoudt de buitenlander reële kansen op huisvesting in het Westland.

De gemeenten zouden in hun urgentiesysteem voor economisch gebonden daartoe onderscheid moeten maken tussen de oorspronkelijk in de gemeente gehuisveste inwoners die elders woonruimte hebben gevonden en de economisch gebonden die nooit in de gemeente gewoond hebben. Voor wat betreft de eerste groep blijft de betreffende gemeente de eerstverantwoordelijke om voor huisvesting zorg te dragen, indien de woningzoekende zijn inschrijving in de betreffende gemeente handhaaft.

4.2.5 *Regelingen ten behoeve van buitenlandse werknemers*

Conclusies

In geen van de Westlandse urgentiecriteria zijn bijzondere regelingen opgeno-

²⁾ Zie Notitie Vreemdelingenbeleid, TK 1978-79, 15649, nrs. 1-2, blz. 15 en Vreemdelingencirculaire 1982, deel B 19, 2.2.4, Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1982.

men die een positief effect zouden kunnen hebben op de toewijzingskansen van buitenlandse werknemers. Een uitzondering zou kunnen worden gemaakt voor de gemeente De Lier, die de buitenlandse werknemer als aparte categorie inschrijft. Uit het urgentiesysteem van deze gemeente is echter niet op te maken of de buitenlandse werknemers daardoor een verhoogde kans heeft op toewijzing.

Verder zijn de verordeningen en de urgentiecriteria van de Westlandse gemeenten nog sterk gestoeld op de oorspronkelijke huisvestingssituatie in het Westland. Enerzijds staan er elementen in die eerder van toepassing zijn op de autochtone bevolking dan op de buitenlanders, anderzijds wordt nauwelijks rekening gehouden met de specifieke omstandigheden waarin buitenlandse werknemers verkeren.

In sommige woonruimteverordeningen worden als dwingende redenen voor vergunningverlening vermeld: sanering, rechterlijk vonnis en beëindiging dienstbetrekking. Wat ontbreekt is bv. de noodhuisvesting of de tijdelijke huisvesting in pensions. Daarbij kan men zich afvragen of het criterium 'beëindiging dienstbetrekking' ook urgentieverhogend werkt voor de buitenlandse werknemer als een tuinder failliet gaat of de buitenlandse werknemer ontslaat. Beide omstandigheden hebben meestal wel tot gevolg dat de buitenlandse werknemer zijn noodhuisvesting verliest.

In een aantal woonruimteverordeningen is vastgelegd dat bv. ook aan niet of niet meer duurzaam aan het arbeidsproces deelnemende remigranten, uit het buitenland terugkerende militairen en van echt gescheiden personen een vergunning kan worden verleend. Door middel van dit verordeningsartikel is het mogelijk om voormalige inwoners op grond van hun sociale binding te huisvesten binnen de gemeente, terwijl de wachtlijst voor de autochtonen en voor de economisch gebonden en al onaanvaardbaar lang is. Puntencriteria voor deze sociaal gebonden ontbreken; het is niet waarschijnlijk dat zij op grond van een 'sociale indicatie' voor toewijzing in aanmerking komen, omdat dat criterium in het algemeen weinig punten oplevert.

Aanbevelingen

De gemeenten dienen hun verordeningen en urgentiesystemen aan te passen aan de huisvestingswensen die thans onder de *gehele* gemeentelijke bevolking bestaan.

Dit betekent dat ook de bijzondere omstandigheden waarin buitenlanders verkeren in de gemeentelijke regelgeving moet worden verdisconteerd. Wij denken hierbij op de eerste plaats aan de wens tot gezinshereniging. In 4.3.2 komen wij daar nog op terug. Wat de regelingen betreft die in het bijzonder op Nederlanders van toepassing zijn, dient te worden nagegaan welk effect deze hebben op de woonruimtedistributie in het algemeen. Mocht in die gevallen sprake zijn van regelingen die meer dan evenredig in het voordeel van Nederlanders werken — hetzij ingezetenen, hetzij sociaal gebonden — dan dienen deze heroverwogen te worden. Gezien de gespannen woningmarkt is elke uitzondering op het reguliere distributiesysteem alleen geoorloofd als daarvoor zwaarwegende argumenten kunnen worden aangedragen.

4.3 Knelpunten van andere aard

4.3.1 Gebrek aan informatie

De buitenlandse werknemers ervaren het als een groot probleem dat het distributiesysteem niet inzichtelijk is. Meerdere malen is aangedrongen op meer openheid. Meerdere malen is ook gevraagd om een inventarisatie van het probleem. Tot op heden is noch in Westlands verband noch door één van de afzonderlijke gemeenten op deze verzoeken ingegaan. Over de woningtoewijzing wordt niet of slechts summier verantwoording afgelegd en cijfers over de woonwensen van buitenlanders, over het aantal noodgehuysvesten, over de woon-werkstromen van de omliggende gemeenten naar het Westland ontbreken.

Geen van de gemeenten durfde maar een schatting te geven van de omvang van het aantal illegalen of van hun huisvestingsomstandigheden. In feite concentreert het gemeentelijk beleid zich rond de ingeschreven woningzoekenden.

Aanbevelingen

Een maximale verantwoording van het toewijzingsbeleid der gemeenten ten opzichte van de ingeschreven woningzoekenden zal waarschijnlijk veel van de ergernis kunnen wegnemen.

Meer duidelijkheid in en openbaarheid van de urgentiesystemen is een eerste vereiste. Daarnaast kan ook worden gedacht aan een actievere deelname van buitenlandse werknemers aan de woningdistributie, bv. door voor hen een plaats te reserveren in de commissies die de toewijzing regelen.

Teneinde de werkelijke grootte van het huisvestingsprobleem van de buitenlandse werknemers te doorgronden zou een inventarisatie van woonwensen op korte termijn moeten worden gestart. Op grond daarvan zou een huisvestingsbeleid moeten worden geformuleerd, bij voorkeur een beleid voor de gehele regio.

Als de gemeenten zich uitsluitend blijven richten op de categorie ingeschrevenen, blijft de ware grootte van de huisvestingsproblematiek verborgen. Een beleid, gebaseerd op zoveel mogelijk feitenmateriaal, zal pas een afgewogen oplossing mogelijk maken.

4.3.2 *Bijzondere maatregelen*

Conclusies

Nu de laatste jaren de wens tot toewijzing van een woning sterk naar voren komt, manifesteert zich dat de huisvestingssituatie van de buitenlanders door de gemeenten te lang genegeerd is. De huisvesting op de tuindersbedrijven hebben de gemeenten altijd tot de verantwoordelijkheid van de tuinders gerekend. Voor de gemeenten bestond deze noodhuisvesting in feite niet. Aan de andere kant hebben lang niet alle buitenlanders zich als woningzoekende ingeschreven. Mocht het al zo zijn dat het merendeel van de als woningzoekende ingeschreven buitenlanders Turk of Marokkaan is, dan heeft zich slechts de helft van hen zich als woningzoekende in het Westland gemeld (vgl. 2.3, tabel 2 en 3). Toch staat nog altijd 1 op de ± 5 buitenlanders als woningzoekende geregistreerd terwijl dit aantal voor Nederlanders ± 1 op de 20 bedraagt.

Aanbevelingen

De achterstand die is opgelopen door jarenlang geen actie te ondernemen ten aanzien van de herhuisvesting van noodgehuiseerden, dient nu snel te worden ingelopen. Te denken valt daarbij aan een actieve inschrijvingscampagne en voorlichtingsbijeenkomsten over het huisvestingssysteem van de gemeenten. Een en ander zou in overleg met het Regionaal Centrum Buitenlanders kunnen worden opgezet.

Gezien de, naar het oordeel van de gemeenten, frequente weigeringen van buitenlanders op grond van het te hoge huurbedrag, zou op dat onderwerp meer voorlichting moeten worden gegeven.

Daarnaast zouden bijzondere maatregelen kunnen worden overwogen ten behoeve van de buitenlandse werknemers. Te denken valt daarbij aan het meewegen van de specifieke omstandigheden waarin buitenlanders verkeren, zoals het invoeren van urgentiepunten voor gezinshereniging en het verstrekken van een zeer hoge urgentie aan de noodgehuiseerden.

4.3.3 *De gemeentelijke autonomie* *De verhouding Rijk-Gemeente*

In talrijke publicaties inzake de huisvesting van minderheden komt aan de orde, dat de landelijke overheid de kneip punten op dit gebied onderkent, doch niet ingrijpt op beleidskwesties die tot het terrein van de gemeenten behoren. Weliswaar is op rijksniveau de Woonruimtetwet ingevoerd, die als doel had om

de schaarse woonruimte doelmatig te verdelen over de bevolking, de uitvoering ervan werd echter overgelaten aan de lagere overheden.

De verschillende knelpunten die zich op plaatselijk niveau voordeden bij de huisvesting van buitenlandse werknemers zijn onder andere in 1980 onder de aandacht van de Tweede Kamer gebracht door middel van een rapport van de Werkgroep Huisvesting Buitenlandse Werknemers. Deze werkgroep werd ingesteld door de Interdepartementale Commissie Beleid Buitenlandse Werknemers.³⁾ In dit rapport wordt gepleit voor bijzondere voorzieningen ten aanzien van buitenlandse werknemers. Het gemeentelijk beleid moet, volgens het rapport, 'gericht zijn op een zeer nauwgezette afweging van belangen van de onderscheiden categorieën woningzoekenden, die in het geding zijn. De toewijzing ten behoeve van de categorie buitenlandse werknemers en hun gezinnen dient hierbij tenminste gebaseerd te zijn op een evenredig aandeel in de aan de gemeenten ter verdeling ter beschikking komende woonruimte'.

De werkgroep komt vervolgens tot een aantal voorstellen, zoals verdisconting van de behoefte tot gezinshereniging in de urgentiebepaling, regionalisering van het beleid, het inhalen van achterstand (bv. via een zekere mate van bevoorrechtiging), rekening houden met de woonwensen van buitenlandse werknemers bij nieuwbouw en een betere voorlichting. In verschillende publicaties⁴⁾ wordt erop gewezen dat de plaatselijke overheden dergelijke voorstellen niet overnemen, doch een eigen huisvestingsbeleid voeren.

Aanbevelingen

Men kan zich afvragen of deze frictie tussen het rijksbeleid bij de woonruimteverdeling en de gemeentelijk huisvestingspraktijk nog langer geoorloofd is. In de discussies die thans gaande zijn over een Huisvestingswet zou betrokken kunnen worden of de gemeentelijke autonomie op het gebied van de woonruimteverdeling op bepaalde onderdelen ingeperkt zou moeten worden. Te denken valt daarbij aan een sterkere greep van de centrale overheid op de inschrijvings- en toewijzingsregels, bv. door bepaalde criteria daaromtrent verplicht voor te schrijven in de verordeningen en toewijzingscriteria (bv. gezinshereniging).

Verder kan worden gedacht aan een jaarlijkse rapportageplicht over het gevoerde huisvestingsbeleid.

Ook voor ons onderzoek bleek het bij gebrek aan feiten en cijfers onmogelijk om nauwkeurig vast te stellen welk huisvestingsbeleid de gemeenten voeren. Een derde mogelijkheid is om sturend op te treden bij de huisvesting van groepen die een kleinere kans hebben om aan een woning te komen, bv. door aan de gemeenten de verplichting op te leggen om een bepaald percentage woningen aan een onderbedeelde groep toe te wijzen. De centrale overheid zou de gemeenten daarbij kunnen bijstaan door middel van speciale subsidies.

Wij realiseren ons dat deze voorstellen haaks staan op de gemeentelijke autonomie. Als echter blijkt dat de gemeenten hun verantwoordelijkheden inzake het huisvesten van buitenlandse werknemers anders interpreteren dan de centrale overheid, dan dient deze laatste een meer directe invloed te verkrijgen op de uitvoering van het huisvestingsbeleid op plaatselijk niveau.

3) TK 1979-1980, 16208 nrs. 1-2.

4) Zie onder andere Segregatie in Tilburg, blz. 332 e.v.; P. Langejan en J. Tadema: Segregatie in Groningen, Hoofdstuk 9, 10 en 13; NJCM-bulletin 1981, nr. 5, blz. 277 e.v. en Ars Aequi, 1981, nr. 10, blz. 573-579.

Bijlage 1

Enige publicaties over de huisvesting van etnische minderheden

Advies inzake huisvesting van etnische minderheden.
Zoetermeer, Raad voor de Volkshuisvesting, 1982.
Adviesnummer 107.

- Amersfoort, J.J.M.van, C.S. van Praag en H. de Vet. Immigratie en huisvesting in Nederland, deel 1; de Rotterdamse situatie. *Intermediair*, 18e jrg., nr. 30, 30 juli 1982, blz. 25-31.
- Amersfoort, J.J.M. van, C.S. van Praag en H. de Vet. Immigratie en huisvesting in Nederland, deel 2; segregatie in Amsterdam. *Intermediair*, 18e jrg., nr. 31, 6 augustus 1982, blz. 13-19.
- Ardenne, J. van. Buitenlandse woningzoekenden (uit)geteld bij woningcorporaties. Utrecht, Stichting Nederlands Centrum Buitenlanders, 1981.
- Buitenlanders op de Nederlandse woningmarkt; een globaal overzicht van de problematiek van buitenlandse werknemers en hun gezinnen op het gebied van de woonsituatie. Utrecht, Stichting Nederlands Centrum Buitenlanders, z.j.
- Englebert, W. Een huis is nog geen thuis; onderzoek naar de positie van mediterranen in het Volkshuisvestingsbeleid en het Woonruimtebeleid van de gemeente Amsterdam. Amsterdam, Planologisch Demografisch Instituut, 1981. Doctoraal scriptie.
- Etnische minderheden; deel A, Rapport aan de regering; deel B, Naar een algemeen etnisch minderhedenbeleid?, voorstudie door *R. Penninx*. 's-Gravenhage, Staatsuitgeverij, 1979.
- Etnische, De, minderheden en hun huisvesting. *IGLO*, woonkrant voor mensen die in de kou staan, 7e jrg., nr. 3, 1981.
- Gerrichhauzen, L.G. en W.L.C.H.M. van den Berg. Voorkeurswoningen; een beleidsevaluatie. *Beleid en maatschappij*, 7e jrg., nr. 10, oktober 1980, blz. 282-291.
- Heringa, A.W. Huisvesting etnische minderheden; advies Raad voor de Volkshuisvesting. *NJCM-bulletin*, 7e jrg., nr. 4, 1982, blz. 272-275.
- Heringa, A.W. en T. Knoop Pathuis. Huisvesting en discriminatie? *NJCM-bulletin*, 6e jrg., nr. 5, september/oktober 1981, blz. 277-301.
- Herk, J. van, en I. Waaijers. Huisvesting van buitenlandse gezinnen in Leiden.

Leiden, z. uitg., 1980.

- Huisvesting van buitenlandse werknemers.
Tweede Kamer, zitting 1979-1980, 16208, nrs. 1-4.
- Huisvesting van etnische minderheden; onder eindredactie van R. Spreekmeester en V.D.M. Evers.
's-Gravenhage, Sectie Volkshuisvesting van het Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting, 1980.
SVH-cahier 3.
- Huisvesting, De, van etnische minderheden in Utrecht; Advies van de werkgroep Huisvesting Etnische Minderheden.
Utrecht, Stichting Nederlands Centrum Buitenlanders, 1982.
- Karsten, J.P.J. Beter verdelen; zaak van urgentie.
De Bilt, NCIV, 1982.
Volkshuisvesting plus 3.
- Langejan, P. en J. Tadema. Segregatie in Groningen; een onderzoek naar woningsegregatie van etnische minderheden; met medewerking van het Samenwerkingsorgaan Opbouwwerk te Groningen.
Groningen, z. uitg., 1981.
Doctoraal scriptie Sociale Geografie.
- Loth, M. Woonruimteverdeling en onderbedeling.
Ars Aequi, 30e jrg., nr. 10, november 1981, blz. 573-579.
Themanummer: 't Is een vreemdeling zeker; De rechtspositie van etnische minderheden.
- Meer voor minder; rapport inzake het minderhedenvraagstuk; uitgebracht door de Kommissie Kulturele Minderheden van de PvdA.
z.pl., Evert Vermeer Stichting, ca. 1980.
Met name Hoofdstuk Huisvesting, blz. 31-35.
- Minderhedenbeleid.
Tweede Kamer, zitting 1982-1983, 16102, nrs. 12 en 14.
- Minderhedenbeleid op lokaal niveau.
's-Gravenhage, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, 1980.
- Niet hier, maar daar; de geschiedenis van het binnengemeentelijk spreidingsbeleid in Amsterdam; samengesteld door de Overleggroep Pensions.
Amsterdam, z. uitg., 1979.
- Nieuwenhuysen, P. Huisvestingssituatie buitenlandse werknemers; een onderzoek in Oost-Gelderland.
Arnhem, Stichting Gelderland, Provinciaal Orgaan voor Overleg en Advies op Maatschappelijk Terrein, 1981.
- Nota Huisvesting alleenstaanden en tweepersoonshuishoudens.
Tweede Kamer, zitting 1974-1975, 13493, nrs. 1 en 2.
- Nijzink, T. Gemeentelijke woningtoewijzing aan buitenlanders; een onderzoekrapport.
Utrecht, Stichting Nederlands Centrum Buitenlanders, 1979.
- Nijzink, T. De woningnood treft buitenlanders dubbel.
In: Tussen Wal en Schip.
Overdruk van Intermediair, 16e jrg., nrs. 1/2, 11 januari 1980, blz. 46-49.

-
- Ontwerp Minderhedennota.
's-Gravenhage, 1981, blz. 137-177.

 - Praag, C.S. van. Alloctonen; huisvesting en spreiding.
Rijswijk, Sociaal en Cultureel Planbureau, 1981.
SCP-cahier, nr. 22.

 - Praas, M. Acceptatie van huurwoningen door migranten.
Buitenlanders bulletin, 7e jrg., nr. 9, ingevoegde bijlage.
Utrecht, Stichting Nederlands Centrum Buitenlanders, 1982.

 - Reactie op het 270-woningenplan.
Utrecht, Stichting Landelijke Federatie van Welzijnsstichtingen voor Surinamers, 1980.

 - Schooten, S. van. Evaluatie discussie verdeling woonruimte.
Volkshuisvesting, nr. 2, 1981, blz. 48-50.

 - Schumacher, P. De minderheden; 600.000 vreemdelingen in Nederland.
Amsterdam, Van Gennep, 1980, met name blz. 68-94.

 - Segregatie in Tilburg; een beleidsgericht onderzoek naar segregatieverschijnselen onder Mediterraneanen, Surinamers en Antillianen en Bewoners van vroegere OBS-gebieden; door A. Steenbrink, E. Talstra, W. Eichholtz et al.
Tilburg, Provinciaal Opbouworgaan Noord-Brabant, 1982.

 - Spreekmeester, R. en M. Valkonet-Freeman. Etnische minderheden en de volkshuisvesting.
NJCM-bulletin, 4e jrg., nr. 18, 1979, blz. 26-43.

 - Valkonet-Freeman, M. De gesloten buurten van Amsterdam.
In: Omdat zij anders zijn; patronen van rasdiscriminatie in Nederland; onder redactie van F. Bovenkerk
Meppel enz., Boom, 1978, blz. 58-77.

 - Verkennend onderzoek naar de mogelijke discriminatoire werking van etnische minderheden.
's-Gravenhage, Instituut voor Bestuurswetenschappen, 1981.

 - Woningraad, Extra; Discussienota woonruimteverdeling.
Almere, Nationale Woningraad, 1982.
Rapport nr. 19.

 - Woningtoewijzingsbeleid, Het, in Utrecht in verband met de huisvesting van etnische minderheden.
Utrecht, Werkgroep Knelpunten in het Nederlands Recht voor Etnische Minderheden, (Stichting Nederlands Centrum Buitenlanders), 1981.
-

Bijlage 2

Model uniforme Westlandse woonruimteverordening

De raad der gemeente

Gelezen wordt het voorstel van burgemeester en wethouders d.d.

Gelet op artikel 4 van de Woonruimtetwet 1947, Stbl. H291 en artikel 168 van de Gemeentewet;

BESLUIT

vast te stellen de volgende verordening, houdende regelen inzake de toepassing van artikel 1 van de Woonruimtetwet 1947, Stbl. H291;

Hoofdstuk I: Considerans.

Artikel 1

Op grond van de Woonruimtetwet, dient een ieder, die een zelfstandige woongegelegenheid in gebruik neemt, daartoe schriftelijke vergunning van burgemeester en wethouders te hebben verkregen.

Hoofdstuk II: Begripsbepalingen.

Artikel 2

In deze verordening wordt verstaan onder:

- a) 'Woonruimtetwet' : de Woonruimtetwet 1947, Stbl. H291;
- b) 'vergunning' : de vergunning als bedoeld in artikel 1;
- c) 'verhuren' en 'huren' : het — welke vorm dan ook — in gebruik geven, onderscheidenlijk nemen, ook als eigenaar, van woongegelegenheid;
- d) 'verhuurder' en 'huurder' : hij, die gerechtigd is woongegelegenheid te verhuren of te huren in de zin van deze verordening;
- e) 'huurprijs' : de prijs, welke bij huur en verhuur is verschuldigd voor het enkele gebruik van zelfstandige woongegelegenheid met inachtneming van het daaromtrent in de Huurprijzenwet Woonruimte bepaalde. Ingeval zelfstandige woongegelegenheid vrij van huur en verhuur is gekomen, wordt als huurprijs aangemerkt de huurprijs die de laatste huurder, tot het tijdstip van de beëindiging van de huurovereenkomst voor het enkele gebruik van de zelfstandige woongegelegenheid was verschuldigd;
- f) 'koopprijs' : de koopsom; waarbij de kosten en de overdrachtsbelasting buiten beschouwing blijven;
- g) 'huurprijsgrens' : hetgeen daaronder wordt verstaan in de Woonruimtebeschikking 1974 c.q. het bedrag als zodanig is vastgesteld op grond van artikel 1, lid 5 van genoemde beschikking;
- h) 'kooprijsgrens' : hetgeen daaronder wordt verstaan in de Woon-

- ruimtebeschikking 1974 c.q. het bedrag dat als zodanig is vastgesteld op grond van artikel 1, lid 5 van genoemde beschikking;
- i) 'zelfstandige woongelegenheden' : elke woongelegenheden die bestemd is om als afzonderlijke woning te worden gebruikt en waarvan de huurprijs, onderscheidenlijk de koopprijs, ligt beneden de huurprijsgrens danwel de koopprijsgrens;
 - j) 'inkomen' : het bruto-inkomen, exclusief de vakantietoelage;
 - k) 'bemiddeling' : erkenning en inschrijving als woningzoekende door de gemeente, op grond van de criteria, vermeld in artikel 4;
 - l) 'economische gebondenheid aan de gemeente c.q. aan één der Westlandse gemeenten' : als economisch gebonden aan de gemeente c.q. aan één der Westlandse gemeenten wordt aangemerkt degene, die voor de voorziening in het bestaan is aangewezen op het verrichten van arbeid binnen of vanuit de gemeente c.q. één der Westlandse gemeenten gedurende een aantal uren dat tenminste overeenstemt met de helft van het aantal uren dat een normale werkweek uitmaakt, ongeacht of hij geheel of gedeeltelijk als zelfstandige zijn werkzaamheden uitoefent of als werknemer in dienst van een in de gemeente c.q. in één der Westlandse gemeenten gevestigde en werkzame instelling, bij welke dienstuitoefening evenwel sprake dient te zijn van een continu karakter;
 - m) 'Westlandse gemeenten': de gemeenten 's-Gravensande, De Lier, Maasland, Monster, Naaldwijk, Schipluiden, Wateringen;
 - n) 'deskundige' : een onafhankelijk terzake kundig adviesbureau ten genoegen van burgemeester en wethouders, danwel een beëdigd makelaar/ taxateur.

Hoofdstuk III: Bemiddeling

Artikel 3

Degene die gemeentelijke bemiddeling verlangt bij het verkrijgen van (andere) woonruimte kan met gebruikmaking van een ter gemeentesecretarie verkrijgbaar formulier een verzoek daartoe indienen bij burgemeester en wethouders.

Artikel 4

1. De bemiddeling wordt verleend aan hen, die door huwelijk of andere band met één of meer anderen een huishouden vormen of op korte termijn zullen gaan vormen en aan alleenstaanden, van achttien jaar of ouder, wanneer zij:

a) binnen de gemeente wonen en niet over passende woonruimte beschikken;

of

b) in een andere gemeente wonen doch een economische binding aan de gemeente hebben;

of

c) om dwingende redenen hun woongelegenheid binnen de gemeente moeten ontruimen

of

d) in het kader van de doorstroming een woning vrijmaken, welke direct of indirect ten goede komt aan een woningzoekende, die behoort tot een der voorgaande categorieën.

2. De beschikking waarbij de inschrijving wordt geweigerd is met redenen omkleed.

Hoofdstuk IV: Nadere voorschriften.

Artikel 5

Burgemeester en wethouders zijn bevoegd in het belang van een doelmatige verdeling van de woonruimte nadere voorschriften te geven.

Hoofdstuk V: Vergunningaanvraag.

Artikel 6

1. De vergunning bedoeld in artikel 1 van de verordening wordt aangevraagd op een formulier, dat ter gemeentesecretarie verkrijgbaar is.

2. De vergunning wordt na overleg met de verhuurder verleend. In de vergunning wordt onder andere de aanduiding van de woongelegenheid waarop zij betrekking heeft vermeld.

3. Een afschrift van de vergunning wordt toegezonden aan de verhuurder.

4. De beschikking, waarbij de vergunning wordt geweigerd is met redenen omkleed.

Hoofdstuk VI: Vergunningverlening.

Artikel 7

1. Bij de beoordeling of een vergunning zal worden verleend wordt rekening gehouden met:

a) de samenstelling van het huishouden van degene, die de vergunning aanvraagt;

b) de plaats en de aard van de woongelegenheid, waarover de aanvrager beschikt;

c) het beroep van de aanvrager en de plaats, waar hij dit uitoefent;

d) het inkomen van de aanvrager en de huurprijs van de woongelegenheid waarvoor hij vergunning vraagt;

e) de (reis)afstand tussen de werk- en woongemeente van de aanvrager.

2. De mate van urgentie bij het verkrijgen van woonruimte is mede bepalend voor het al of niet verlenen der vergunning.

3. De vergunning wordt in het algemeen slechts verleend aan hen, die door huwelijk of andere band met één of meer anderen een huishouden vormen of op korte termijn zullen gaan vormen en aan alleenstaanden wanneer zij:

-
- a) binnen de gemeente wonen en niet over passende woonruimte beschikken;
 - of
 - b) in een andere gemeente wonen, doch een economische binding aan een der Westlandse gemeenten hebben;
 - of
 - c) om dwingende redenen hun woongelegenheid binnen de gemeente moeten ontruimen;
 - of
 - d) niet of niet meer duurzaam aan het arbeidsproces deelnemen waartoe in ieder geval gerekend worden gepensioneerden, ernstig invaliden, langdurig werklozen, van echt gescheiden personen, remigranten en uit het buitenland terugkerende militairen;
 - of
 - e) eigenaar zijn van een woning als bedoeld in artikel 4, lid 2, sub b van de Woonruimtebeschikking 1974;
 - of
 - f) partij zijn bij lokale of interlokale woningruil, waarin één der bij de ruil betrokken partijen elders in of buiten de gemeente daadwerkelijk een werkkring heeft aanvaard dan wel één der partijen een persoon is als bedoeld onder d. van dit artikel;
 - of
 - g) in het kader van de doorstroming een woning vrijmaken welke direct of indirect ten goede komt aan een woningzoekende, die behoort tot een der voorgaande categorieën.

Hoofdstuk VII: Uitzonderingsbepalingen.

Artikel 8

1. Burgemeester en wethouders zijn bevoegd om in bijzondere gevallen te hunner beoordeling van het bepaalde in de regels van deze verordening af te wijken.
2. Het in artikel 7 bepaalde is niet van toepassing als ten behoeve van een koper van een zelfstandige woongelegenheid een vergunning wordt aangevraagd, indien de eigenaar tevoren vruchteloze pogingen heeft aangewend de zelfstandige woongelegenheid te verkopen aan een persoon, die met inachtneming van de overige bepalingen van deze verordening voor het verlenen van een vergunning in aanmerking komt.
3. De in het tweede lid van dit artikel bedoelde eigenaar wordt geacht vruchteloze pogingen in de daar bedoelde zin te hebben gedaan, wanneer hij ten genoegen van burgemeester en wethouders aantoont dat hij tevoren overeenkomstig het hierna bepaalde de zelfstandige woongelegenheid publiekelijk te koop heeft aangeboden en zich bij burgemeester en wethouders binnen drie weken na de tweede publicatie, als bedoeld in lid 4, sub b van dit artikel, geen gegadigden hebben aangemeld, dan wel dat geen der ge-

gadigden voor de zelfstandige woongelegenheid minimaal de overeenkomstig lid 5, sub b, van dit artikel geschatte waarde heeft geboden.

4. De in het derde lid van dit artikel genoemde aanbieding dient aan de volgende vereisten te voldoen:

a) *Eerste aanbieding:*

De zelfstandige woongelegenheid dient te worden aangeboden in tenminste twee in de gemeente verschijnende dag-, nieuws- of advertentiebladen, waarvan een nader door burgemeester en wethouders aan te wijzen, onder vermelding van de onder lid 5, sub b, van dit artikel, geschatte waarde en van de mogelijkheid om zich binnen drie weken schriftelijk als gegadigde vrijblijvend aan te melden bij burgemeester en wethouders. De voorgenomen datum van ontruiming van de zelfstandige woongelegenheid dient eveneens in de aanbieding te worden opgenomen.

b) *Tweede aanbieding:*

De zelfstandige woongelegenheid dient, met een tussenliggende periode van tenminste vijf weken ten opzichte van de eerste aanbieding, te worden aangeboden, in tenminste twee in de gemeente verschijnende dag-, nieuws- of advertentiebladen, waarvan één nader door burgemeester en wethouders aan te wijzen, onder vermelding van de onder lid 5, sub b, van dit artikel geschatte waarde en van de mogelijkheid om zich binnen drie weken schriftelijk als gegadigde vrijblijvend aan te melden bij burgemeester en wethouders. De voorgenomen datum van ontruiming van de zelfstandige woongelegenheid dient eveneens in de aanbieding te worden opgenomen.

5. De schatting van de waarde van de zelfstandige woongelegenheid dient naar de keuze van de aanbieder te geschieden:

- door een deskundige door de aanbieder te benoemen uit drie door burgemeester en wethouders aan te wijzen deskundigen;

of

- door drie deskundigen, waarvan een wordt benoemd als hiervoor omschreven, de tweede naar eigen keuze door de aanbieder en de derde door de twee aldus benoemden, met dien verstande dat de deskundige die als zodanig voor de aanbieder optreedt of is opgetreden niet als deskundige zal mogen optreden. Bij gebrek aan overeenstemming omtrent de benoeming van derde deskundige wordt deze benoemd door de kantonrechter te

- De schatting van de waarde van de zelfstandige woongelegenheid vindt plaats als ware er sprake van taxatie op grond van de Ontheffingswet.

- De kosten van de schatting komen voor rekening van de aanbieder.

Hoofdstuk VIII: Overgangs- en slotbepalingen.

Artikel 9

Degene, aan wie bij de inwerkingtreding van de verordening bemiddeling wordt verleend wordt geacht deze bemiddeling te hebben verkregen krachtens de bepalingen van deze verordening.

Artikel 10

Deze verordening kan worden aangehaald als 'Woonruimteverordening 198'. Zij treedt in werking op

Op het tijdstip van inwerkingtreding van deze verordening vervalt de woonruimteverordening, zoals deze is vastgesteld op

Aldus vastgesteld in de openbare vergadering etc.

TOELICHTING

bij de woonruimteverordening

Artikel 5

Om te komen tot een zekere unitormering van het woonruimteverdelingsbeleid, zijn aan de colleges van B & W der Westlandse gemeenten voorstellen gedaan inzake de nadere voorschriften.

Artikel 4, lid 1, sub c.

Artikel 7, lid 3, sub c.

Als dringende reden woongelegenheid binnen de gemeente te moeten ontruimen kan onder meer worden aangemerkt sanering, op grond van een rechterlijk vonnis, wegens beëindiging van een dienstbetrekking.

Bijlage 3

Samenstelling Begeleidingscommissie

- mr. W.J.J. Koole, (voorzitter),
President Gerechtshof Arnhem;
- mr. H. Drogen,
Officier van Justitie Arrondissementsrechtbank Utrecht;
- H.A. Ahmad Ali,
juridisch medewerker Stichting landelijke federatie van wel-
zijnsstichtingen voor Surinamers;
- prof. mr. C.A. Groenendijk,
hoogleraar rechtssociologie Katholieke Universiteit Nijmegen;
- A. Kruij,
juridisch medewerker Nederlands Centrum Buitenlanders, secre-
taris Werkgroep Rechtsbijstand in Vreemdelingenzaken;
- prof. mr. A.H.J. Swart,
hoogleraar strafprocesrecht Willem Pompe Instituut voor Straf-
rechtswetenschappen Rijksuniversiteit Utrecht;
- mr. H.J.L. van der Linde,
beleidsmedewerker Directie Coördinatie Minderhedenbeleid (Mi-
nisterie van Binnenlandse Zaken);
- drs. M.J.A. Penninx,
stafmedewerker stafafdeling beleidsvoorbereiding en maats-
chappelijke ontwikkeling (in het bijzonder belast met onderzoek
ten behoeve van minderheden), (Ministerie van Cultuur, Recreatie
en Maatschappelijk Werk);
- mr. S.J. van Klaveren,
plaatsvervangend hoofd van de Hoofdafdeling Juridische en Be-
leidsvraagstukken van de Directie Vreemdelingenzaken (Ministe-
rie van Justitie), (ter vervanging van mr. M.J. van Emde Boas,
hoofd van dezelfde hoofdafdeling);
- mw. dr. M.J.M. Brand-Koolen,
raadadviseur WODC (Ministerie van Justitie);
- dr. G.J. Veerman (supervisor),
beleidsmedewerker Directie Coördinatie Minderhedenbeleid (Mi-
nisterie van Binnenlandse Zaken);
- dr. J.J.M. van Dijk (supervisor),
hoofd WODC (Ministerie van Justitie).
-